

مروری بر پژوهش های شهر دوستدار سالمند با روش فراتحلیل محتوا

صالح ابراهیمی پور-دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

کتایون علیزاده- دانشیار گروه جغرافیا، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

katayoonalizadeh62@gmail.com

محمد علی احمدیان-استاد بازنشسته دانشگاه فردوسی مشهد

دریافت: ۱۴۰۳/۸/۱۸ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۸ چاپ: ۱۴۰۴/۲/۱۳

چکیده

از اواسط قرن بیستم کاهش ناباروری و افزایش امید به زندگی زنگ خطر سالخوردگی جمعیت در کشورهای توسعه یافته را به صدا در آورد. با گذشت زمان این معضل تشدید شده و بتدریج دامنگیر کشورهای در حال توسعه نیز گردید. به تعبیری رشد سریع جمعیت سالمندان به پدیده ای جهانی و اجتماعی تبدیل شده است. آثار مسئله سالخوردگی تنها در ابعاد جمعیتی خلاصه نمی شود بلکه کشورها برای مدیریت این مسئله نیازمند اعمال تغییراتی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بهداشت و سلامت و حتی کالبد شهرها هستند. بدین سبب نگارندگان با بررسی پژوهش های به چاپ رسیده به زبان فارسی در بازه ی زمانی سال های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ در این زمینه مطالعه ای فراتحلیلی را به انجام رسانده اند. در ابتدا با جستجو در منابع مختلف ۳۵۲ پژوهش مرتبط با موضوع تحقیق شناسایی شد که به دلایل متعدد مانند غیر مرتبط بودن، ضعف ساختاری و علمی و نیز غیرقابل تعمیم دادن آن حذف گردید و در نهایت ۳۶ پژوهش با محوریت شهر دوستدار سالمند انتخاب و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت. گردآوری داده ها بر طبق فرم محقق ساخته و پروتکل پریزما که استاندارد برای مطالعات فراتحلیل است، صورت گرفته است. با بررسی های انجام گرفته بر روی نتایج پژوهش های پیشین مشخص گردید که قریب به اتفاق شهرهای ایران مناسب زندگی مستقل، توأم با سلامتی برای سالمندان نمی باشند. تقریباً تمامی کلانشهرهای کشور با معضل عدم تناسب امکانات و خدمات شهری با نیازهای جمعیت رو به رشد سالمندان دست به گریبانند. مطالعات صورت گرفته از منظر کمی و کیفی نیز فاقد عمق و دقت کافی بوده؛ در نتیجه امکان تعمیم نتایج برای دیگر کانون های شهری کشور فراهم نمی شود. توجه بیشتر به مسئله سالمندی و مناسب سازی شهرها برای این جمعیت رو به تزاید عمده ترین نتیجه این پژوهش است.

واژگان کلیدی: سالمند، شهر دوستدار سالمند، فراتحلیل کیفی، پروتکل پریزما.

بیان مساله

رشد سریع جمعیت سالمندان به پدیده ای جهانی و اجتماعی تبدیل شده است. (Jelokhani-Niaraki et al., 2019: 2) اهمیت این موضوع تا حدی است که از آن به عنوان یک فوریت جهانی نام برده می شود. پیش بینی می شود بین سالهای ۲۰۱۵ تا ۲۰۵۰، نسبت جمعیت بالای ۶۰ سال جهان تقریباً از ۱۲ درصد به ۲۲ درصد دو برابر خواهد رسید. تا سال ۲۰۳۰، از هر ۶ نفر در جهان یک نفر ۶۰ سال یا بیشتر خواهد بود. در این زمان، سهم جمعیت ۶۰ ساله و بالاتر از ۱ میلیارد در سال ۲۰۲۰ به ۱.۴ میلیارد افزایش خواهد یافت. پیش بینی می شود تعداد افراد ۸۰ ساله یا بیشتر بین سال های ۲۰۲۰ تا ۲۰۵۰ سه برابر شود و به ۴۲۶ میلیون نفر برسد. در حالی که این تغییر در توزیع جمعیت یک کشور به سمت سنین بالاتر - معروف به پیری جمعیت - در کشورهای با درآمد بالا آغاز شد، اکنون کشورهای با درآمد پایین و متوسط هستند که بیشترین تغییر را تجربه می کنند. تا سال ۲۰۵۰، دو سوم جمعیت بالای ۶۰ سال جهان در کشورهای با درآمد کم و متوسط زندگی خواهند کرد (World World Health Organization:2022). طبق آخرین سرشماری در ایران، جمعیت سالمندان از ۸.۲ درصد در سال ۲۰۱۱ به ۹.۲ درصد در سال ۲۰۱۶ رسیده است و با این افزایش پیش بینی می شود به ۱۰.۵ درصد در سال ۲۰۲۵ و ۲۱.۷ درصد در سال ۲۰۵۰ برسد. (مرکز آمار ایران:۱۳۹۸) بطور کلی در سطح جهان، جمعیت در حال پیرشدن است و با توجه به اینکه اکثریت مردم اکنون در مناطق شهری زندگی می کنند، پیش بینی آینده پیری جمعیت و برنامه ریزی برای آن آسان تر خواهد شد (OECD, 2023:1) به طور کلی می توان عنوان کرد که پیری یا سالمندی به عنوان یک فرایند زیستی و نه یک بیماری، پدیده ای حیاتی است که به تدریج همگان را تحت پوشش قرار می دهد (Van Hoof et al, 2018:2) بنابراین سالمندی و شهرنشینی به دلیل تاثیر متقابل بر یکدیگر، یکی از محورهای مهم مطالعه و برنامه ریزی برای افزایش کیفیت زندگی سالمندان در شهر محسوب می شود. (Buffel et al, 2019:27) همچنین ترکیب پیری جمعیت و شهرنشینی منجر به ظهور سالمندی شهری به عنوان یک حوزه ی پژوهشی در زمینه اجتماعی و علوم بهداشتی (Van Hoof and Kazak, 2018:584) شده که با پیری جغرافیایی بر مبنای دیدگاه اسکنیر و همکاران^۱ (Skinner et al, 2018:5) و پیری محیطی براساس نظر چاودوری و اسوالد^۲ (Chaudhury and Oswald, 2019:2) مطابقت دارد. در این میان، درک رابطه بین سالمندی جمعیت و تغییرات شهری و نیاز به توسعه و گسترش جوامع حمایتی شهری به مسئله ای مهم و ضروری برای تدوین راهبردها و سیاست های بخش عمومی در مدیریت شهرهای امروزی تبدیل شده است (Van Hoof et al, 2019: 418). پیر شدن جمعیت در همه کشورهای جهان در حال وقوع بوده و مسائل عمده ای را در جهت سیاست های بهداشتی و اجتماعی مطرح می کند (Rémillard-Boilard et al, 2021: 2) در همین راستا سازمان بهداشت جهانی شهر دوستدار سالمند را در سال ۲۰۰۷ با هدف برجسته کردن اهمیت و رویکردی بنیادی و فراگیر در ایجاد محیط های توانمند برای سالمندان راه اندازی (Barrio et al, 2021: 2) و آن را عامل مهمی در طراحی های شهری معرفی و به بیش از هزار شهر و اجتماع در سراسر جهان گسترش داده است (World World Health Organization, 2020: 2) سالمندان انسان هایی هستند که از جنبه های آناتومیک، فیزیولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی با کاهش توانایی های مختلفی رو به رو می شوند، این امر می تواند باعث شود برخی از سالمندان قادر به تأمین نیازهای روزانه خود نباشند. (dora,2020:673) طبق نظر سازمان بهداشت جهانی، سالمندان در شهر نیاز به حمایت های مختلفی دارند. این حمایت ها با توجه به توانایی فیزیکی سالمندان

¹. Skinner et al

². Chaudhury and Oswald

که برای فعالیت های روزمره کمتر از سایر اقشار است، ضرورت بیشتری می یابد (Mitra et al., 2015: 13) از طرفی مشکلات اقتصادی، مراقبت های بهداشتی و سیستم های بازنشستگی به وضوح در میان این قشر قابل تشخیص است و نیاز مبرم به تغییر در محیط زندگی، برای افزایش کیفیت زندگی سالمندان احساس می شود. (Srichuae et al., 2016: 28) از این رو در سال های اخیر، اهمیت شهرهای دوستدار سالمند فزونی یافته و پژوهش های متعددی در این زمینه صورت گرفته که بسیار گسترده و دارای تنوع بالایی می باشد. هدف از انجام این پژوهش، فراتحلیل پژوهش های مرتبط با موضوع شهر دوستدار سالمند در ایران، به ارائه جمع بندی و دسته بندی یافته ها از آخرین تلاش های علمی انجام گرفته در ارتباط با موضوع و بررسی نظریات به کارگرفته شده در این پژوهش ها می باشد. بنابراین در این تحقیق سعی می شود با بررسی دقیق و موشکافانه تحقیقات انجام شده در زمینه شهر دوستدار سالمند به این سؤال ها پاسخ داده شود: توزیع پژوهش های چاپ شده از دیدگاه و نظریه های شهر دوستدار سالمند چگونه است؟ رویکرد ها و روش های پژوهشی مورد استفاده در پژوهش های مورد بررسی چگونه است و چه متغیره هایی مورد مطالعه قرار گرفته است؟ با توجه به تحقیقات انجام شده وضعیت شهرهای مورد مطالعه از منظر شهر دوستدار سالمند چگونه ارزیابی شده است؟ در چه زمینه هایی نیاز به مطالعات با عمق بیش تری است؟ در پژوهش پیش رو، تلاش بر این است که خلأ موجود در زمینه نبود انسجام و امکان مقایسه مطالعات انجام شده در حوزه ادبیات گسترده مربوط به بحث شهر دوستدار سالمند برطرف شود.

مبانی نظری پژوهش

درباره سالمندی تعاریف متعددی ارائه شده است اما تعریفی که اجماع عمومی بر آن وجود داشته باشد، تعریف توسط سازمان بهداشت جهانی می باشد (نیک پور و حسنعلی زاده، ۱۳۹۹: ۱) سالمندی از سن ۶۰ سالگی آغاز می شود. سالمندی فرایندی است که تمام موجودات زنده از جمله انسان را در برمی گیرد. درواقع یک سیر طبیعی است که در آن تغییرات فیزیولوژیکی و روانی در بدن رخ می دهد. (منافی فر و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۷) مفهوم سالمندی و اهمیت آن از اوایل دهه ۱۹۶۰ توسط سازمان بهداشت جهانی مطرح شد و در آن زمان به اهمیت ارتقای سلامت و پیشگیری از بیماری ها در طول دوران زندگی به خصوص در سنین پیری اشاره شد. (سید جوادی و پاک فر، ۱۴۰۰: ۲) سالمندان به عنوان بخشی از جمعیت شهرها به خاطر ناتوانی های جسمی از تحرک و جابه جایی در سطح شهر و دسترسی آسان به فضاهای شهری محروم هستند. (Xie, 2018: 135). سازمان بهداشت جهانی مبتکر شهرهای دوستدار سالمند بوده و آن را اجتماعات و یا شهرهایی می داند که با استفاده از ارتقای سطح امنیت، سلامت و مشارکت افراد سالمند موجبات فعالیت هر چه بهتر آنها را فراهم نموده و در نهایت سبب افزایش کیفیت زندگی در آنان شود. (خزایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۷۹) بر اساس رویکرد سازمان بهداشت جهانی، شهرهای دوستدار سالمند شامل آن دسته از فضاهای شهری است که توزیع خدمات عمومی، متناسب با نیازها و محدودیت های سالمندان باشد (kumar, 2016: 63). سازمان بهداشت جهانی به منظور کمک به شهرها و جوامع مشارکت کننده در انتخاب این شاخص ها، راهنمایی تحت عنوان ارزیابی سالمندپسندی شهرها منتشر کرد: راهنمای استفاده از شاخص های اصلی در سال ۲۰۱۵. این راهنما لیستی از «شاخص های اصلی و تکمیلی» را پیشنهاد می کند که شهرها می توانند انتخاب کرده و تا با شرایط محلی خود سازگار شوند. همانطور که سازمان بهداشت جهانی نشان می دهد، این شاخص ها «به معنای مجموعه دستورالعمل هایی نیست که باید به صورت مطلق انجام شود، بلکه چیزی است که در صورت

لزوم و مناسب با شرایط استفاده خواهد شود». با این وجود، شهرها تشویق می‌شوند که هنگام ارزیابی سه اصل اساسی را در نظر بگیرند: عدالت، دسترسی و فراگیری. (Rémillard-Boilard, 2020:30). در شهر دوستدار سالمند بستر کالبدی شهرها در جهت فراهم کردن و متناسب سازی فضاهای شهری مورد توجه برنامه ریزان شهری است (xie, 2018:135). شهر دوستدار سالمند بر دو جنبه تمایل دولت ها برای بهبود وضعیت سالمندان و مشارکت سالمندان استوار است. لذا برنامه ریزی، اجرا و تداوم آن به عنوان ارکان ارزیابی شهر دوستدار سالمند تلقی می شود. word health (organization, 2019:33) جوامع دوستدار سالمند با استفاده از ویژگی‌های محیطی و اجتماعی، باید فرصت‌های غنی بسیاری را در جهت زندگی موفق افراد سالمند در فضاهای زندگی به وجود آورد که این ویژگی‌های محیطی و اجتماعی باید مکمل و تقویت کننده یکدیگر باشند (Fitzgerald and Caro, 2014: 3). بافل و فیلیپسون^۱، یک شهر دوستدار سالمند را به عنوان شهری با سیاست‌ها، خدمات، تنظیمات و سازه‌های پشتیبانی تعریف کرده است که به افراد این امکان را می‌دهد تا به طور فعال پیر شوند: پیش بینی و پاسخگویی انعطاف پذیر به نیازها و ترجیحات مربوط به سالمندی؛ احترام به تصمیمات و انتخاب شیوه زندگی آن‌ها؛ حفاظت از آسیب پذیرترین افراد؛ و ترویج گنجاندن و مشارکت آن‌ها در همه زمینه‌های زندگی در جامعه. (Phillipson & Buffel, 2016:95) فیتزگرالد و کارو^۲ معتقدند شهر دوستدار سالمند محیطی برای حمایت بهتر سالمندان بوده که با فعال کردن آنان در جامعه مدنی، خانواده و محله فرصت‌های متعددی را برای مشارکت مطلوب سالمندان در جامعه فراهم می‌نماید (Fitzgerald and Caro, 2014: 2). آلی و همکاران^۳ معتقدند شهر دوستدار سالمند شهری است که با استفاده از زیرساخت‌ها و خدماتی که منطبق با نیازهای افراد سالمند بوده، بتواند موجبات مشارکت فعال و حمایت از افراد سالمند را تأمین نموده و برای آنان ارزش قائل شود (Alley et al, 2007). طبق نظر استیلز^۴، در شهر دوستدار سالمند، محیط به گونه ای است که سالمندان قادر به مشارکت اجتماعی هستند و در جامعه حضور فعال دارند (Steels, 2015:49). مناطق و محله های شهری براساس در دسترس بودن خدمات و امکانات ازجمله حمل و نقل، خدمات بهداشتی، آلودگی، مشارکت اجتماعی، تراکم مسکن، شرایط متفاوتی برای سالمندان به وجود می آورند (Yang & Gao, 2014:3) از این رو، در سال های اخیر، اهمیت شهر دوستدار سالمند افزایش یافته و منجر به تعریف روش های مختلف ارزیابی و نظارت بر شهر دوستدار سالمند شده است (Buckner et al, 2019:205) روش های مختلفی برای ارزیابی سالمندپسندی شهر به کار می رود. از جمله می توان به پرسشنامه و آنالیز داده های آن در نرم افزار های آماری و جغرافیایی اشاره کرد. (Miremadi et al., 2020:2) این پرسشنامه، محله و امنیت جامعه را با در نظر گرفتن نیازهای سالمندان و افراد معلول ارزیابی می کند. در این روش، عوامل مختلفی مانند پیاده رو ها، ترافیک، اتصال خیابان ها، زیبایی شناسی محله و ایمنی امتیازدهی می شود (Rosenberg et al., 2009:214). روش دیگر برای ارزیابی شهر دوستدار سالمند، استفاده از آمارهای سازمان های سلامت و بهداشت در سطح جهانی و ملی است؛ مانند گزارش های سازمان بهداشت جهانی که هر ساله به ارزیابی وضعیت سلامت کشور های مختلف می پردازد (Heart, 2010:21). روش دیگر برای ارزیابی شهر دوستدار سالمند استفاده از مدل "توسعه و اعتبار سنجی پرسشنامه شهرها و جوامع دوستدار سالمند" (AFCCQ) است. این پرسشنامه از ۲۳ ماده تشکیل شده است. این پرسشنامه می تواند برای اندازه گیری تجربیات

1. Phillipson & Buffel

2. Fitzgerald and Caro

3. Alley et al

4. Steels

افراد سالمند در هشت حوزه مدل شهرهای دوستدار سالمند سازمان بهداشت جهانی و یک حوزه مالی اضافی مورد استفاده قرار گیرد. این مدل به پزشکان و محققان این امکان را می‌دهد که سالمندپسندی یک شهر یا جامعه را به صورت عددی در نظر بگیرند. (Dikken et al, 2020:1). یکی از روش‌های موثر برای ارزیابی شهر دوستدار سالمند، استفاده از روش‌های مبتنی بر GIS است. (Jelokhani-Niaraki et al., 2019:3). ارزیابی شهر دوستدار سالمند باید از رویکرد سستی، متمرکز، متخصص محور و از بالا به پایین، به رویه‌ای عمومی‌تر، مشارکتی، ارتباطی و سالمند محور تبدیل شود. (Shorabeh et al., 2019:2)

پیشینه تحقیق

درباره‌ی موضوع خاص این مقاله که فراتحلیل پژوهش‌های انجام شده پیرامون شهر دوستدار سالمند می‌باشد، تحقیق خاصی در داخل کشور انجام نشده است. لذا هدف این مقاله‌ی پژوهشی از این دست می‌باشد. بدین منظور همه پژوهش‌های انجام شده در ایران در این خصوص تا زمان نگارش این مقاله، مورد بررسی قرار گرفته است. از این رو در این بخش نیاز به ذکر پیشینه‌ی مستقل نمی‌باشد، چرا که در این صورت، پیشینه‌ی مورد نظر تکرار خواهد شد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر هدف؛ کاربردی، از نظر روش گردآوری داده‌ها؛ کتابخانه‌ای و از نظر تکنیک تحلیلی از نوع فراتحلیل بود. در این تحقیق، تمرکز روی تحقیقات انجام شده درباره‌ی یک موضوع خاص بود. در این پژوهش محقق از رویکرد فراتحلیل استقرایی (حرکت از جزء به کل) برای سامان‌دهی داده‌ها استفاده کرده است. در این پژوهش برای انتخاب مطالعات برای انجام فراتحلیل از روش نمونه‌گیری تمام شماری استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش آمار توصیفی استفاده گردید. برای بررسی اطلاعات توصیفی پژوهش از نرم‌افزار SPSS استفاده و برای محاسبه ترکیب احتمالات با استفاده از فرمول نویسی، از نرم‌افزار Excel استفاده گردید. فراتحلیل مجموعه روشهای آماری است که به منظور ترکیب نتایج مطالعات آزمایشی و همبستگی مستقل با سؤالات پژوهشی یکسانی درباره‌ی موضوعی واحد، انجام می‌شود. (فهیمی و ابوبی اردکان، ۱۳۹۳: ۱۹۸) در این روش، پژوهشگر نتایج تحقیقات گوناگون و متعدد را با هم ترکیب کرده و نتایج جدید و منسجم را با استفاده از روش‌های نیرومند آماری استخراج می‌کند. این روش به شناسایی شکاف‌های علمی و تجمیع مطالعات انجام شده ختم می‌شود (حاتمی نژاد و شهیدی، ۱۳۹۶: ۹) به طور کلی، فراتحلیل به دنبال تحلیل نیست، بلکه هدف آن ترکیب است، لذا، واژه تحلیل در عنوان آن یک غلط مصطلح می‌باشد و در بسیاری از نوشته‌ها از عنوان فراترکیب استفاده می‌شود. (شفیعی و زارع، ۱۳۹۸: ۶۱) این تحقیق که از نوع فراتحلیل است، به فراخور نیاز با استفاده از روش‌های کمی و کیفی صورت گرفته است. محدود بودن نسبی منابع مطالعاتی منتشر شده در زمینه تخصصی شهر دوستدار سالمند در داخل کشور و نبود خط راهنمای مشخص برای انعکاس شرایط این مطالعات، استفاده از روش تحلیلی را مناسب جلوه داده است.

مراحل روش فراتحلیل

مراحل روش فراتحلیل در این مقاله بر اساس مراحل زیر انجام شده است:

۱) انتخاب موضوع مورد مطالعه و جستجو براساس آن

در این مرحله به دسته بندی و شناسایی یافته های تحقیق های انجام شده درباره شهر دوستدار سالمند پرداخته شده است. در این تحقیق از پایگاه های داده فارسی مانند: "پایگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)"، "پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)"، "پرتال جامع علوم انسانی"، "پایگاه استنادی علم جهان اسلام (ISC)"، "نور مگز: مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی"، "مرکز منطقه ای اطلاع رسانی علوم و فناوری"، "مگیران"، "نورمگز"، "سیویلیکا"، "بانک مقالات همایش های دانشگاه فردوسی مشهد"، "پایگاه نشریه های علمی دانشگاه فردوسی مشهد"، "سامانه اطلاعات علمی دانشگاه (ساهد)"، "همچنین پایگاه های دانلود و مشاهده کتاب مانند پایگاه دیجیتالی تبیان"، "فیدیو" و "طاقچه" با واژگان کلیدی تعریف شده مانند: "سالمند"، "سالمند در شهر"، "دوستدار سالمند"، "شهر دوستدار سالمند"، "شهر مطلوب سالمندان"، "مشکلات سالمندان در شهر" مورد بررسی و جستجو قرار گرفت. در نتیجه جستجوها، تعداد ۳۵۲ مقاله، پایان نامه و کتاب و طرح پژوهشی یافت شد.

۲) غربالگری و فیلتر کردن مطالعات مرتبط

با مطالعه ی عنوان و چکیده پژوهش ها، تعدادی پژوهش به علت نا مرتبط بودن با موضوع تحقیق، از چرخه ی تجزیه و تحلیل حذف شدند و ۱۱۶ پژوهش باقی ماند. در گام بعدی با بررسی مجدد متون علمی، تعدادی پژوهش به علت تکراری بودن و یا همپوشانی مطالب حذف گردید و تعداد پژوهش های باقی مانده به ۱۰۸ عدد رسید.

۳) خلاصه سازی پژوهش های منتخب

این مرحله با فیش برداری یا فیلترسازی محتویات منابع همراه است، که به دسته بندی یافته ها و ارزیابی و بازآفرینی آن ها ختم می شود. در این بخش مطالعات ورودی به مجموعه یا اطلاعات دسته بندی شده تبدیل می شوند که امکان بازبینی و استخراج نتایج را به همراه دارد. در این مرحله، از فرم خود ساخته توسط محققین استفاده شد که شامل مولفه های متعدد از نظر مبانی نظری، نمونه گیری، روش شناسی، روش های جمع آوری داده ها، شاخص شناسی، ابزارهای تحلیلی، متغیرهای مرتبط، معیارها و شاخص های مورد استفاده، یافته ها و نتایج می باشد که به عنوان داده های خام این تحقیق استفاده شدند.

۴) ارزیابی و غربالگری پژوهش های منتخب

الف) ارزیابی پژوهش های منتخب در قالب چک لیست پریزما

کیفیت مقالات براساس بیانیه پریزما^۱ مورد ارزیابی قرارگرفت. با استفاده از این چک لیست، غربالگری با شاخصه های آن صورت گرفت و طبق پروتکل پریزما تعدادی پژوهش از چرخه ی تجزیه و تحلیل خارج شد و تعداد کل پژوهش های باقی مانده به ۹۱ عدد رسید. چک لیست پریزما دارای ۲۷ آیت اصلی با زیر شاخه های مرتبط آن با محتوای یک مرور نظام مند و فراتحلیل بوده و مشتمل بر چکیده، روش ها، نتایج، بحث و منابع مالی است (آثار، ۱۳۹۵: ۷۰).

^۱. PRISMA

ب) ارزیابی و غربالگری پژوهش های منتخب براساس ملاک های ورود و خروج

در گام بعدی پس از چندین مرتبه بازبینی و پایش مقالات علمی، کتب، پایان نامه ها و طرح های پژوهشی، تعدادی از منابع رد می شوند و در فرآیند فراتحلیل مورد بررسی قرار نمی گیرند. برای انتخاب متون مناسب از دو معیار ملاک های ورود و ملاک های خروج استفاده شده است. برای تعیین دقت، اعتبار و اهمیت و نیز به منظور ارزیابی و گزینش دقیق تر پژوهش های مورد بررسی، از ملاک های ورود و خروج استفاده شده است.

ملاک های ورود منابع به شرح ذیل می باشد: ۱) مقالات علمی چاپ شده و پایان نامه های مندرج در پایگاه ایران داک در حوزه مورد نظر؛ ۲) مقالات و پژوهش هایی که با روش های علمی (کمی، کیفی و ترکیبی) انجام شده باشد؛ ۳) تحقیقات بایستی داده ها و اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش گزارش کرده باشد؛ ۴) تحقیقاتی که فرآیند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی کرده باشند و به صورت کامل از طریق بر خط یا به طور کامل چاپ شده باشد؛ ۵) مقالات و پژوهش هایی که با روش های علمی به بررسی موضوع مورد نظر و عوامل مؤثر بر توسعه شهر دوستدار سالمند پرداخته اند؛ ۶) پژوهش ها در ایران و به زبان فارسی منتشر شده باشند؛ ۷) پژوهش هایی که از جهت روش شناسی، مستند و دارای مفروضه های آماری، روش نمونه گیری، روش پژوهش، ابزار اندازه گیری، روش ارزیابی پایایی و روایی باشند؛ ۸) پژوهش هایی که دارای متن کامل (تمام متن) بوده و به صورت آنلاین یا در آرشیو کتابخانه ها قابل دسترس بودند.

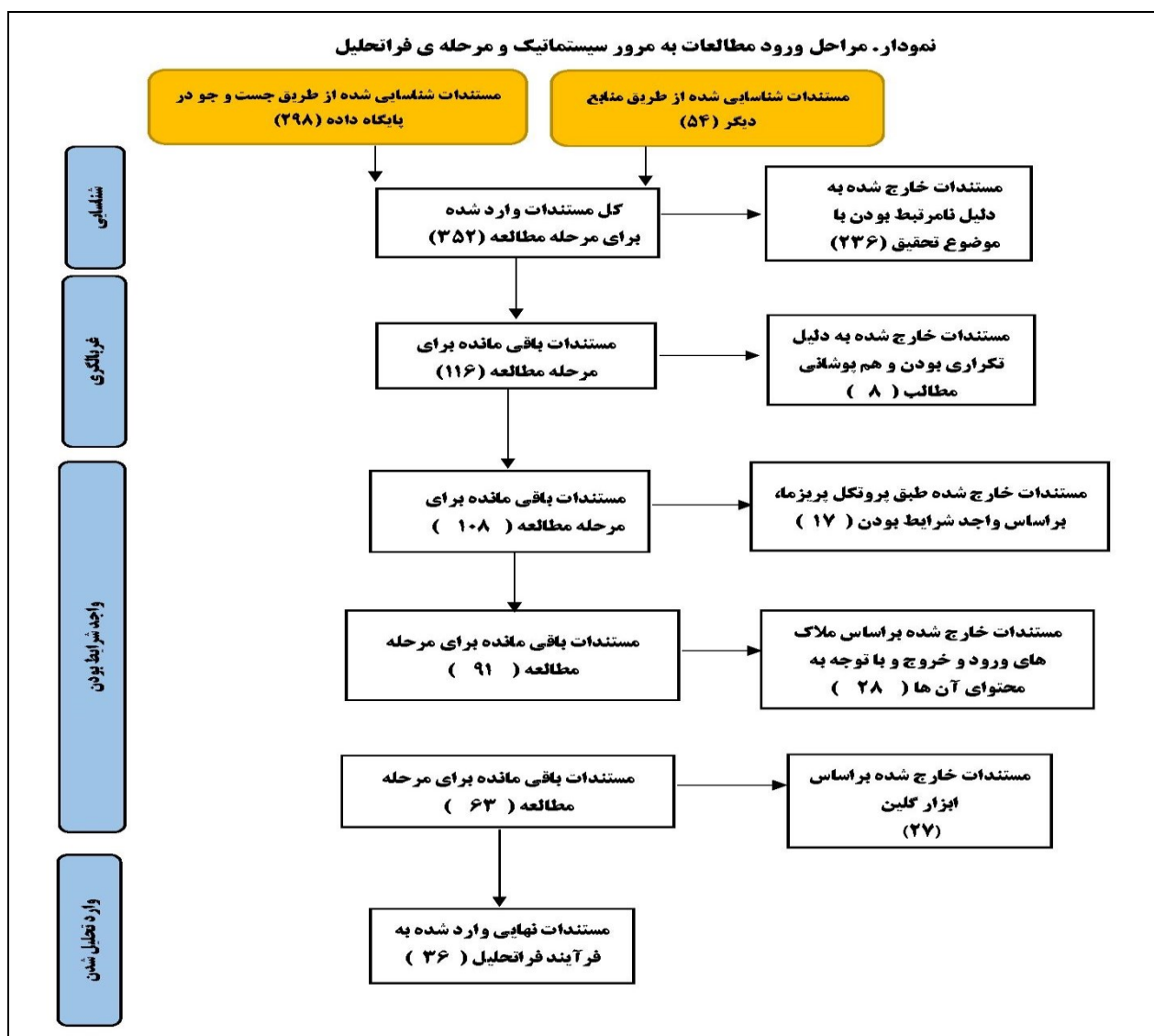
ملاک های خروج منابع به شرح ذیل می باشد: ۱) پژوهش هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش نداده بودند؛ ۲) پژوهش هایی که با عناوین و اهداف یکسان انجام شده بودند؛ ۳) پژوهش هایی که فاقد الگوی روش شناختی مناسب بودند؛ ۴) پژوهش هایی که فاقد کیفیت لازم علمی بودند؛ ۵) پژوهش هایی که دارای نقص اطلاعات کتاب شناختی بودند؛ ۶) شاخصه های دقیق تر و جزئی تری از شهر دوستدار سالمند را بررسی نکرده بودند؛ ۷) دارای حجم نمونه بسیار پایین بودند؛ ۸) مقالاتی که برگرفته از پایان نامه ها بوده و اطلاعات و اهداف آن ها یکسان بود.

ج) ارزیابی و غربالگری نهایی براساس ابزار گلین

در گام بعدی و آخرین مرحله ی غربالگری، پژوهش های باقی مانده با استفاده از ابزار گلین^۱ مورد ارزیابی و داوری قرار گرفت. بر اساس ابزار حیاتی گلین (۲۰۰۶) هر مقاله بر اساس چهار معیار مورد ارزیابی قرار می گیرند: جامعه آماری (Population)، گردآوری داده ها (Data collection)، طرح تحقیق (Study design)، نتایج (Results). طبق توصیه های گلین، پژوهش هایی که در این فرم ارزیابی می شوند در صورتی مورد تایید قرار می گیرند که دارای شرایط زیر باشند: جمع تعداد گزینه های بله بیشتر از ۷۵٪ باشد یا تعداد گزینه های خیر و روشن نیست کمتر از ۲۵٪ باشد. در این صورت آن پژوهش قابل اعتماد و قابل اتکا می باشد. (Glynn, 2006:391) با این روش پژوهش های باقی مانده مورد ارزیابی قرار گرفت و تعدادی پژوهش حذف و ۳۶ پژوهش برای ورود به فرآیند فراتحلیل انتخاب شدند.

تعداد ۳۶ پژوهش باقی مانده جهت ورود به بررسی و تجزیه و تحلیل در فراتحلیل از حیث کمی ناچیز بودند و این موضوع نشان می دهد، پژوهشگران توجه چندانی به بحث های شهر سالمند پسند نداشتند. سپس با کمک فراتحلیل نتایج حاصل از مطالعات مختلف را به یک مقیاس مشترک تبدیل کرده و به کشف روابط بین ویژگی های هر مطالعه و یافته های آن از نظر آماری پرداخته شد. فرآیند پالایش و بازبینی با توجه به گام های فوق به طور اجمالی در نمودار ۱ آورده شده است.

^۱. Glynn

۵) تلفیق و ترکیب نتایج از پژوهش های منتخب

با استفاده از یافته های مرحله پیشین، امکان دسته بندی یافته ها براساس روش های آماری، بررسی تفاوت های روش شناسی، شناخت تنوع آزمون فرضیه ها و مقایسه نتایج فراهم می شود. این مرحله به تعریف و ترکیب نتایج به دست آمده اختصاص دارد و با تطبیق و ترکیب نتایج بدست آمده، زمینه نگارش گزارش را فراهم می سازد.

۶) تجزیه و تحلیل پژوهش های منتخب

در این مرحله، نگارش گزارش، تفسیر و نقد نتایج صورت می گیرد. در هر یک از مراحل تحقیق، بهره گیری از نظرات خبرگان راهکاری مکمل و هدایت کننده به شمار می آید که کیفیت و ارزش تحقیق را ضمانت می نماید.

ابعاد	شاخص ها
روش تحقیق	نوع پژوهش، روش تحقیق، روش جمع آوری داده ها
روش نمونه گیری	مشخص بودن جامع آماری، روش نمونه گیری، تعداد نمونه ها
چارچوب تحقیق	فرضیه یا سؤال، مبانی نظری، پیشینه تحقیق، چارچوب تحلیلی انتخاب شده برای سنجش
رویکرد نظری	رویکرد اصلی به مقوله سالمند و نقش آن در مسائل شهری
ابعاد تحقیق	کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، خدماتی، فرهنگی-تفریحی
نتایج به دست آمده	نتایج به تفکیک شهرها و مناطق مورد مطالعه و تحلیل پراکندگی نتایج در کشور

شکل ۲. ابعاد و شاخص های شناسایی شده برای تجزیه و تحلیل پژوهش ها (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

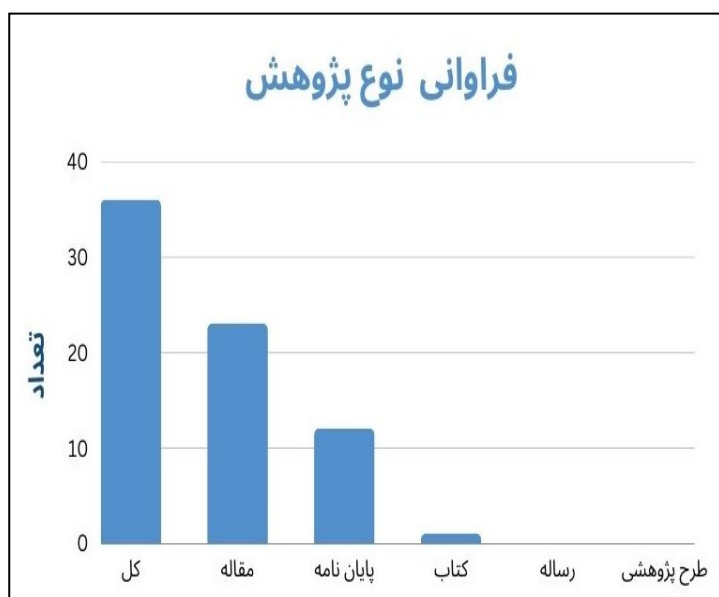
یافته های تحقیق

یافته های توصیفی و تحلیلی

یکی از مهمترین بخش های مطالعات فراتحلیل، استفاده از نتایج آماری تحقیق ها و جمع بندی نتایج به شکلی جامع و یکپارچه است. نبود قابلیت ادغام و یکپارچه سازی نتایج مشکلات اصلی انجام فراتحلیل در زمینه ی بحث های مربوط به سالمند پسندی در شهر است. برای بررسی و تحلیل، پژوهش های منتخب که در حوزه شهر دوستدار سالمند نگارش شده بود گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفت.

۱- فراوانی نوع پژوهش

بررسی های انجام شده نشان می دهد که اکثر پژوهش های مورد بررسی به ترتیب متعلق به مقاله (۲۳)، پایان نامه (۱۲) و کتاب (۱) می باشد. رساله دکتری و طرح پژوهشی برجسته در باب شهر دوستدار سالمند مشاهده نمی شود و در این زمینه ضعف و کاستی وجود دارد. (جدول ۱ و نمودار ۱)

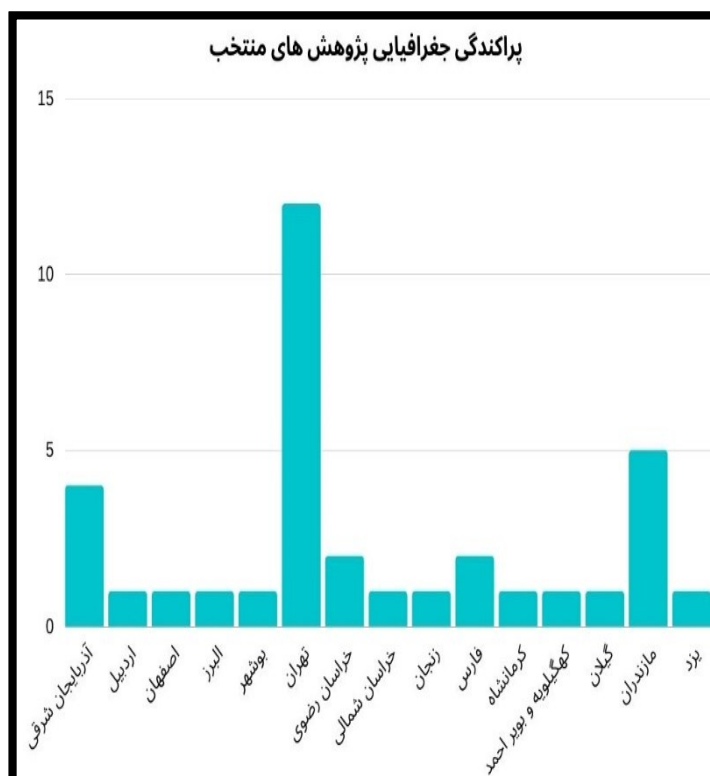

نوع پژوهش	تعداد	درصد
مقاله	۲۳	۶۳.۸٪
پایان نامه	۱۲	۳۳.۳٪
کتاب	۱	۲.۷٪
رساله	۰	۰٪
طرح پژوهشی	۰	۰٪
جمع	۳۶	۱۰۰٪

شکل ۳. فراوانی نوع پژوهش (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۲- پراکندگی جغرافیایی پژوهش ها

از نظر پراکندگی جغرافیایی پژوهش، به ترتیب، استان های تهران (۱۲)، مازندران (۵) و آذربایجان شرقی (۴) بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده اند و در تعدادی از استان ها و کلانشهرها حتی یک مطالعه نیز صورت نگرفته است (جدول ۲ و نمودار شماره ۲)

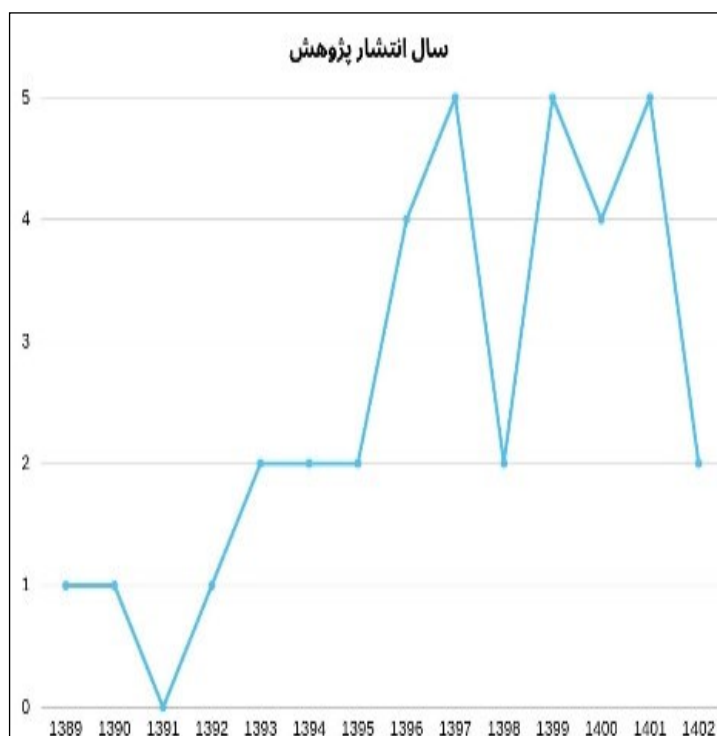

محدوده مورد مطالعه	فراوانی	درصد
آذربایجان شرقی	۴	۱۱٪
اردبیل	۱	۳٪
اصفهان	۱	۳٪
البرز	۱	۳٪
بوشهر	۱	۳٪
تهران	۱۲	۳۳٪
خراسان رضوی	۲	۵.۵٪
خراسان شمالی	۱	۳٪
زنجان	۱	۳٪
فارس	۲	۵.۵٪
کرمانشاه	۱	۳٪
کهگیلویه و بویر احمد	۱	۳٪
گیلان	۵	۱۴٪
مازندران	۵	۱۴٪
یزد	۱	۳٪

شکل ۴. پراکندگی جغرافیایی پژوهش های منتخب (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۳- دوره ی زمانی آثار

مرور پژوهش های انجام شده نشان می دهد که آغاز پژوهش های حوزه شهر دوستدار سالمند در ایران از سال ۱۳۸۵ صورت گرفته اما پژوهش های برجسته و مهم از سال ۱۳۸۹ آغاز می شود و رفته رفته جامعه دانشگاهی با ضرورت پژوهش در این زمینه آشنا شده و در دهه ۹۰ این پژوهش ها افزایش می یابد. بالاترین سال های افزایش پژوهش های صورت گرفته به ترتیب مربوط به سال های ۱۳۹۷ (۵)، ۱۳۹۹ (۵)، ۱۴۰۱ (۵) می باشد. به طور کلی سهم پژوهش های انجام شده در بازه زمانی ۱۳۸۹ تا ۱۴۰۲ روند رو به رشدی داشته است. پیش بینی می شود بالاترین سال افزایش پژوهش های صورت گرفته در مورد شهر دوستدار سالمند مربوط به سال ۱۴۰۲ باشد اما با این حال، آمار پژوهش های صورت گرفته محدود است.

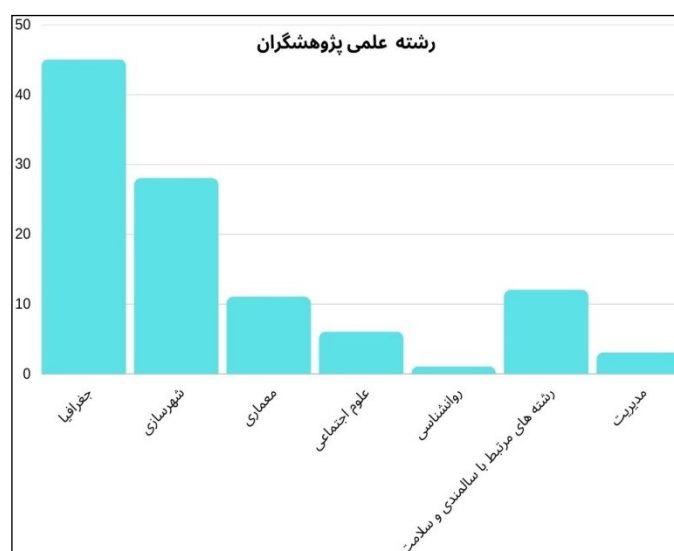

دوره زمانی آثار	فراوانی	درصد فراوانی
۱۳۸۹	۱	۳٪
۱۳۹۰	۱	۳٪
۱۳۹۱	۰	۰٪
۱۳۹۲	۱	۳٪
۱۳۹۳	۲	۵.۵٪
۱۳۹۴	۲	۵.۵٪
۱۳۹۵	۲	۵.۵٪
۱۳۹۶	۴	۱۱٪
۱۳۹۷	۵	۱۴٪
۱۳۹۸	۲	۵.۵٪
۱۳۹۹	۵	۱۴٪
۱۴۰۰	۴	۱۱٪
۱۴۰۱	۵	۱۴٪
۱۴۰۲	۲	۵.۵٪
جمع کل	۳۶	۱۰۰٪

شکل ۵. سال انتشار پژوهش (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۴- رشته علمی نویسندگان

مرور پژوهش های بررسی شده نشان می دهد که موضوع شهر دوستدار سالمند به ترتیب توسط رشته های جغرافیا (۴۲.۵٪)، شهرسازی (۲۶.۵٪) و رشته های مرتبط با سالمندی و سلامت (۱۱٪) صورت گرفته و نقش رشته های دیگر با کمبود یا فقدان مواجه است. اغلب پژوهش های انجام شده، توسط محققین و پژوهشگران رشته ی جغرافیا و برنامه ریزی شهری صورت گرفته است.

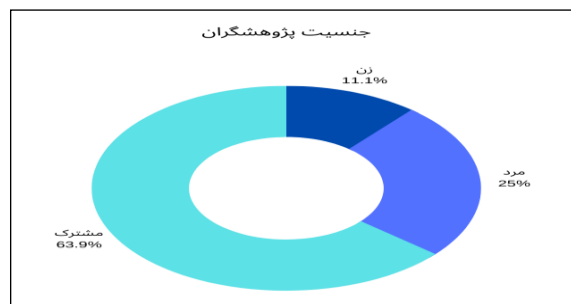

رشته علمی پژوهشگران	فراوانی	درصد
جغرافیا	۴۵	۴۲.۵٪
شهرسازی	۲۸	۲۶.۵٪
معماری	۱۱	۱۰٪
علوم اجتماعی	۶	۵.۵٪
روانشناسی	۱	۱٪
رشته های مرتبط با سالمندی و سلامت	۱۲	۱۱٪
مدیریت	۳	۳٪
جمع کل	۱۰۶	۱۰۰٪

شکل ۶. فراوانی رشته علمی نویسندگان (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۵-جنسیت پژوهشگران

مرور پژوهش های مورد بررسی نشان می دهد که اغلب پژوهش ها بصورت اشتراکی توسط خانم ها و آقایان انجام گرفته و حکایت از مشارکت قابل قبول از نظر جنسی بین محققین و پژوهشگران دارد.

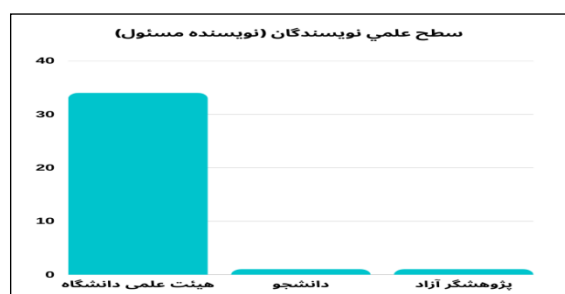

جنسیت پژوهشگر	زن	مرد	مشترک بین زن و مرد	جمع
فراوانی	۴	۹	۲۳	۳۶
درصد	۱۱٪	۲۵٪	۶۴٪	۱۰۰٪

شکل ۷. جنسیت پژوهشگران (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۶- سطح علمی نویسندگان

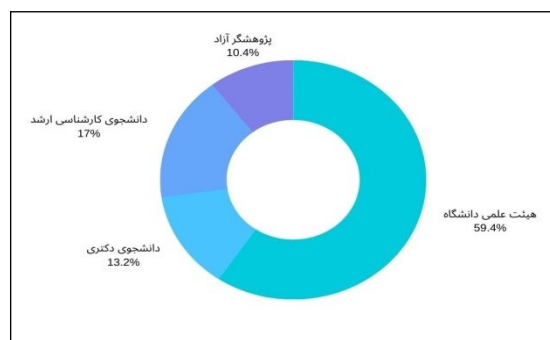
از نظر علمی ۹۴ درصد از نویسندگان مسئول پژوهش ها، اعضای هیئت علمی و ۳ درصد دانشجوی و ۳ درصد هم پژوهشگر آزاد بودند؛ البته این امر تا حدودی به ضوابط موجود در دانشگاه ها بستگی دارد که نویسنده مسئول پژوهش ها علیرغم اینکه دانشجوی است، باید با نام یکی از اساتید دانشگاه دارای رتبه علمی مشخص شود، اما در کل ۱۰۰ درصد پژوهش ها زیر نظر اعضای هیئت علمی دانشگاه ها نوشته شده بود که سهم نسبتاً قابل قبولی از مشارکت استادان و دانشجویان را نشان می داد.

سطح علمی	فراوانی	درصد
هیئت علمی دانشگاه	۳۴	۹۴٪
دانشجو	۱	۳٪
پژوهشگر آزاد	۱	۳٪

شکل ۸. سطح علمی نویسندگان (نویسنده مسئول) (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

همچنین بررسی پژوهش های صورت گرفته نشان می دهد که ۶۰ درصد عضو هیئت علمی دانشگاه، ۱۳ درصد دانشجوی دکتری، ۱۷ درصد دانشجوی کارشناسی ارشد و ۱۰ درصد پژوهشگر آزاد هستند.

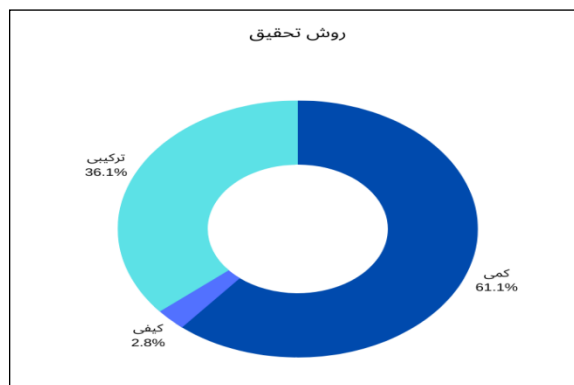

وضعیت علمی	فراوانی	درصد
هیئت علمی دانشگاه	۶۳	۶۰٪
دانشجوی دکتری	۱۴	۱۳٪
دانشجوی کارشناسی ارشد	۱۸	۱۷٪
پژوهشگر آزاد	۱۱	۱۰٪
جمع کل	۱۰۶	۱۰۰٪

شکل ۹. وابستگی سازمانی پژوهشگران (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۷- وضعیت آثار بر حسب روش پژوهش

در پژوهش های مورد بررسی غالب ترین روش مورد استفاده، روش کمی بوده و کمتر از روش های تحقیق کیفی مانند مشاهده یا مصاحبه مطلق استفاده شده است. در جدول و نمودار ۹ فراوانی روش تحقیق قابل نمایش است.

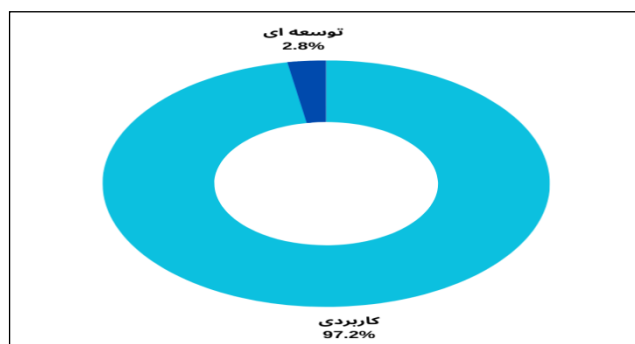

روش پژوهش	فراوانی	درصد
کمی	۲۲	۶۱٪
کیفی	۱	۳٪
ترکیبی	۱۳	۳۶٪
جمع کل	۳۶	۱۰۰٪

شکل ۱۰. وضعیت آثار بر حسب روش پژوهش (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۸- روش تحقیق براساس هدف

در طبقه بندی تحقیقات بر حسب اهداف، قبل از هر چیز بر میزان کاربرد مستقیم یافته ها و درجه تعمیم پذیری آنها در شرایط دیگر توجه می شود. پژوهش ها براساس هدف به سه دسته تقسیم می شوند: تحقیق بنیادی، تحقیق کاربردی و تحقیق و توسعه. طبق نتایج پژوهش های مورد بررسی، بیش از ۹۷٪ از پژوهش ها با روش کاربردی صورت گرفته و فقط ۳٪ از پژوهش ها توسعه ای بودند. ضمناً پژوهش بنیادی هم صورت نگرفته است. بایستی محققین در آینده در تحقیقات خود در باب شهر دوستدار سالمند از روش های تحقیق بنیادی و توسعه ای بیشتر استفاده شود. آمار مربوط به این بخش در جدول و نمودار ۱۰ فراوانی روش تحقیق براساس هدف قابل نمایش است.

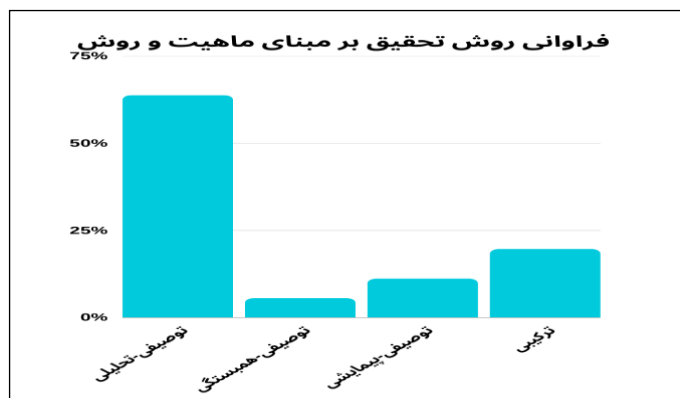
روش تحقیق براساس هدف	فراوانی	درصد فراوانی
کاربردی	۳۵	۹۷٪
بنیادی	۰	۰٪
توسعه ای	۱	۳٪

شکل ۱۱. فراوانی روش تحقیق براساس هدف (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۹- روش تحقیق بر مبنای ماهیت و روش

از منظر ماهیت و روش، بخش قابل توجهی از پژوهش های مطالعه شده، دارای چارچوب تحلیلی استاندارد نبوده و فقط در بیش تر از ۶۳ درصد پژوهش ها صرفاً به اسم روش توصیفی-تحلیلی اشاره شده است. بطور کلی محققین در پژوهش های

مورد بررسی نتوانسته اند روش تحقیق صحیحی را ذکر نمایند. آمار مربوط به این بخش در جدول و نمودار ۱۱ فراوانی روش تحقیق بر مبنای ماهیت و روش ذکر شده است.

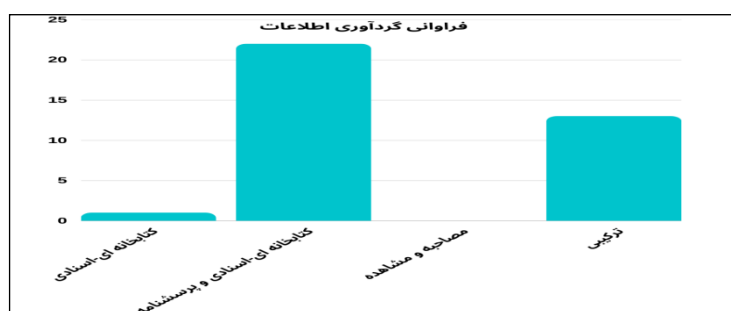

روش تحقیق بر مبنای ماهیت و روش	فراوانی	درصد فراوانی
توصیفی-تحلیلی	۲۳	۶۳.۸٪
توصیفی-همبستگی	۲	۵.۵٪
توصیفی-پیمایشی	۴	۱۱٪
ترکیبی	۷	۱۹.۵٪
جمع کل	۳۶	۱۰۰٪

شکل ۱۲. فراوانی روش تحقیق بر مبنای ماهیت و روش منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲

۱۰- فنون گردآوری داده ها

گردآوری اطلاعات یکی از اصلی ترین بخش های هر کار پژوهشی را تشکیل می دهد. چنانچه این کار به شکل منظم و صحیح صورت پذیرد کار تجزیه و تحلیل و نتیجه گیری از داده ها با سرعت و دقت خوبی انجام خواهد شد. بررسی نتایج پژوهش های مورد بررسی نشان می دهد که غالب ابزار جمع آوری اطلاعات از منظر هدف و شیوه ی اجرا در حوزه ی شهر دوستدار سالمند روش کتابخانه ای-اسنادی و پرسشنامه بوده و کمتر از ابزار مصاحبه و مشاهده مطلق استفاده شده بود. در جدول و نمودار ۱۳ فراوانی نحوه ی گردآوری داده ها و اطلاعات آورده شده است.

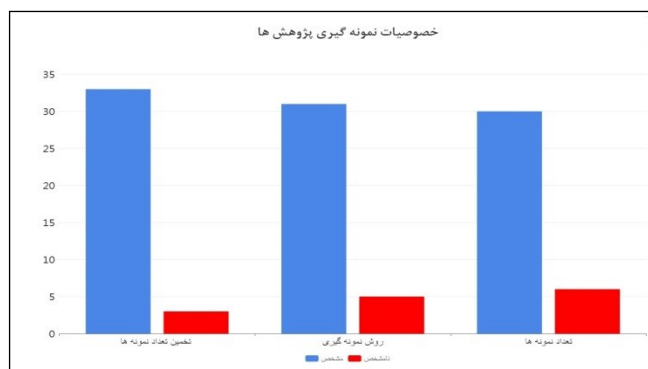

فنون گردآوری داده ها	فراوانی	درصد فراوانی
کتابخانه ای-اسنادی	۱	۲.۷٪
کتابخانه ای-اسنادی و پرسشنامه	۲۲	۶۱٪
مصاحبه و مشاهده	۰	۰٪
ترکیبی	۱۳	۳۶.۱٪

شکل ۱۳. فراوانی گردآوری اطلاعات (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۱- خصوصیات نمونه گیری پژوهش ها

مرسوم است که در پژوهش های علمی در صورت استفاده از پرسشنامه یا مصاحبه علمی، همواره جامعه آماری، تعداد نمونه ها و روش نمونه گیری در تحقیق ارائه شود. نتایج پژوهش های مورد بررسی نشان می دهد که اغلب آنها دارای تخمین تعداد نمونه، روش نمونه گیری و تعداد نمونه ی آماری مشخص هستند و اصول کلی در روش تحقیق را رعایت کرده اند اما بیشتر پژوهش ها فاقد استدلال روشنی برای چرایی انتخاب نمونه هستند. جدول و نمودار شماره ۱۳ خلاصه ای از آمارهای این بخش را نشان می دهد.

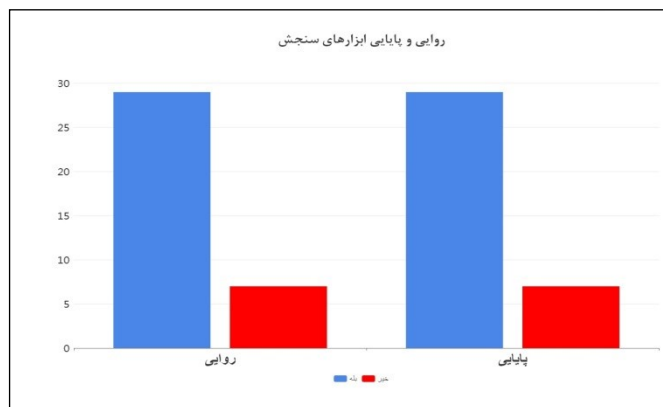

نمونه گیری	مشخص		نامشخص	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
تخمین تعداد نمونه ها	۳۳	۹۱.۵٪	۳	۸.۵٪
روش نمونه گیری	۳۱	۸۶٪	۵	۱۴٪
تعداد نمونه ها	۳۰	۸۳٪	۶	۱۷٪

شکل ۱۴. خصوصیات نمونه گیری پژوهش ها (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۲-روایی و پایایی ابزارهای سنجش

ابزار سنجش باید از روایی و پایایی لازم برخوردار باشد تا محقق بتواند داده های متناسب با تحقیق را گردآوری نماید و از طریق این داده ها و تجزیه و تحلیل آنها، فرضیه های مورد نظر را بیازماید و به سوال تحقیق پاسخ دهد. ابزار سنجش و آزمونهای استاندارد و میزان شده معمولا از روایی و پایایی مناسبی برخوردارند؛ از این رو محققان می توانند آنها را با اطمینان به کار گیرند؛ ولی ابزار محقق ساخته فاقد چنین اطمینانی است و محقق باید از روایی و پایایی آنها اطمینان حاصل کند. روایی (اعتبار در رابطه با طرح پژوهش) یعنی صحت نتیجه گیری های پژوهش و پایایی یعنی تکرار پذیر بودن و قابلیت تعمیم پژوهش. نتایج پژوهش های مورد بررسی نشان می دهد که بیش از ۸۰ درصد آن ها دارای روایی و پایایی مناسبی بودند و علت آن استفاده از ابزار سنجش و آزمون های استاندارد می باشند. جدول و نمودار زیر خلاصه ای از آمارهای این بخش را نشان می دهد.

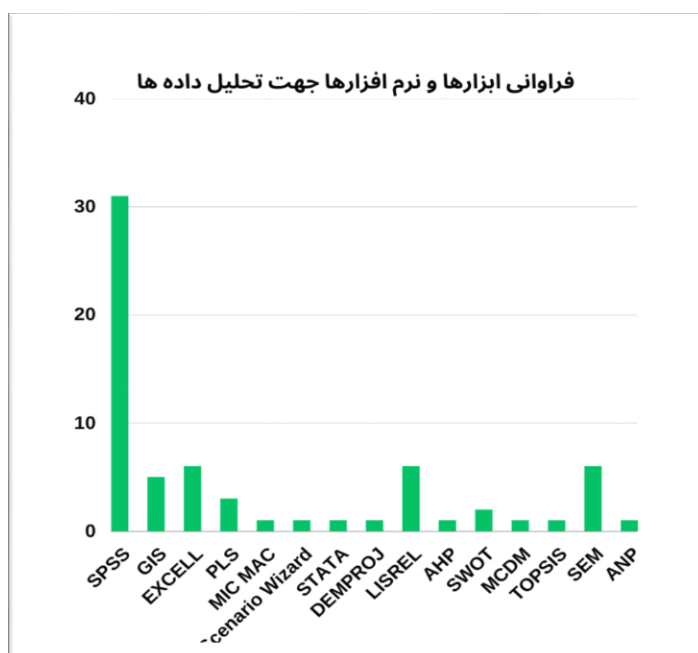

ابزار سنجش	فراوانی	درصد فراوانی
پایایی	۲۹	۸۰.۵٪
دارد؟	۷	۱۹.۵٪
روایی	۲۹	۸۰.۵٪
دارد؟	۷	۱۹.۵٪

شکل ۱۵. روایی و پایایی ابزارهای سنجش (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۳-ابزارها و نرم افزارها جهت تحلیل داده ها

با بررسی روش ها، مدل ها، ابزار و نرم افزار های استفاده شده در تحلیل داده ها بیش ترین سهم را روش مدل یابی معادلات ساختاری (SEM) با ۸.۹ درصد به خود اختصاص داده و سهم نرم افزار SPSS با ۴۶.۲٪ بیشتر از سایر نرم افزارهای تحلیلی در پژوهش ها بوده است.

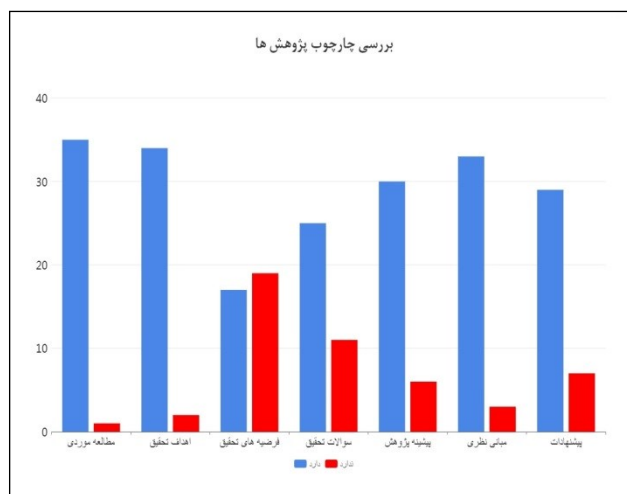

متغیرها و ابزارهای تحلیل	فراوانی	درصد فراوانی
SPSS	۳۱	۴۶.۲٪
GIS	۵	۷.۴٪
EXCELL	۶	۸.۹٪
PLS	۳	۴.۵٪
MIC MAC	۱	۱.۵٪
Scenario Wizard	۱	۱.۵٪
STATA	۱	۱.۵٪
DEMPROJ	۱	۱.۵٪
LISREL	۶	۸.۹٪
AHP	۱	۱.۵٪
SWOT	۲	۳٪
MCDM	۱	۱.۵٪
TOPSIS	۱	۱.۵٪
SEM	۶	۸.۹٪
ANP	۱	۱.۵٪

شکل ۱۶. فراوانی ابزارها و نرم افزارها جهت تحلیل داده ها (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۴- بررسی چارچوب مقالات

مرسوم است که در پژوهش های علمی همواره فرضیه ها و پرسش های تحقیق ارائه شود. نتایج پژوهش های جاری نشان می دهد که در برخی از پژوهش ها، فرضیه ها و سؤال های تحقیق آشکارا مورد توجه قرار نگرفته اند. همچنین بیش تر پژوهش ها فاقد استدلالی روشن برای چرایی انتخاب محدوده ی مورد مطالعه هستند. با اینکه بیش از ۹۴ درصد از پژوهش های مورد بررسی دارای اهداف تحقیق بودند اما اهداف ذکر شده بسیار کلی و مبهم بود. در ارتباط با پیشنهاد مطالعات که یکی از بهترین فرایندهای ورود به بحث اصلی نظری است، ۱۶.۷ درصد از مطالعات فاقد پیشنهاد بودند که رقم قابل قبولی است. در بحث مبانی نظری شرایط مطلوب بود و مطالعات عمیق تری در این زمینه وجود داشت. در بحث نتایج بیش از ۸۰ درصد از پژوهش ها پیشنهاداتی هر چند کلان و تکراری برای بهبود وضعیت موجود داشتند که از مواردی است که باید بیشتر مورد بحث و بررسی قرار گیرد. جدول و نمودار ۱۶ خلاصه ای از آماره ای این بخش را نشان می دهد.

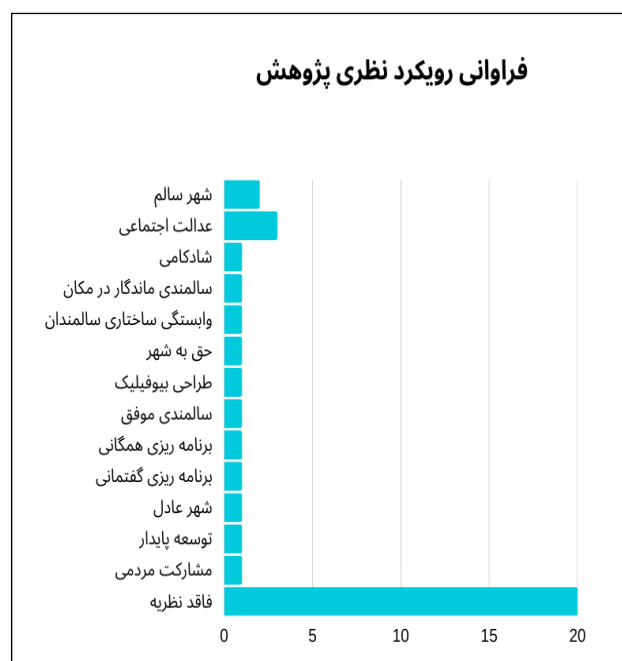

چارچوب تحقیق	دارد		ندارد	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
مطالعه موردی	۳۵	۹۷.۲٪	۱	۲.۸٪
اهداف تحقیق	۳۴	۹۴.۵٪	۲	۵.۵٪
فرضیه های تحقیق	۱۷	۴۷٪	۱۹	۵۳٪
سوالات تحقیق	۲۵	۶۹.۵٪	۱۱	۳۰.۵٪
پیشینه پژوهش	۳۰	۸۳.۳٪	۶	۱۶.۷٪
مبانی نظری	۳۳	۹۱.۷٪	۳	۸.۳٪
پیشنهادات	۲۹	۸۰.۵٪	۷	۱۹.۵٪

شکل ۱۷. بررسی چارچوب پژوهش ها (منبع: مطالعات نویسنده، ۱۴۰۲)

۱۵- نظریه ی پایه ی پژوهش

مبحث اصلی در مورد شهر دوستدار سالمند از سال ۲۰۰۷ میلادی توسط سازمان بهداشت جهانی مطرح شد. اما به تبع هر نظریه و ایده ای دارای مجموعه ای از نظریات و مباحث گفته شده در مراحل شکل گیری اولیه خود می باشد. در این بخش نظریات مطرح مورد بررسی قرار گرفتند و بیش از ۵۵ درصد مطالعات متأسفانه فاقد نظریه ی پایه بودند و پژوهش هایی که نظریه داشتند، بیشتر صرفاً به معرفی یک نظریه پرداختند و بر پایه ی آن نظریه انجام نگرفتند و بیشترین نظریات مطرح شده با اختلاف اندک از شهر سالم مک کوئن و عدالت اجتماعی دیوید هاروی بوده است.

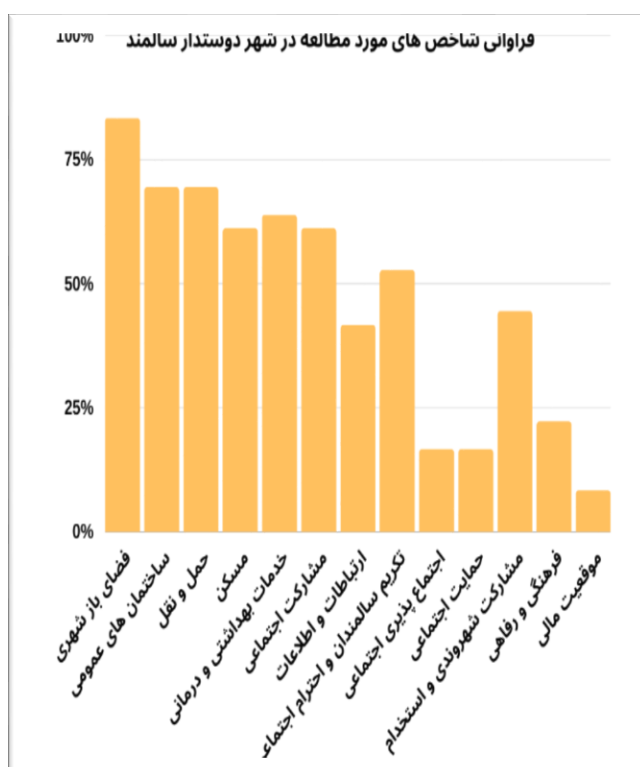

نظریه	نظریه پرداز	فراوانی	درصد
شهر سالم	مک کوئن	۲	۵.۶٪
عدالت اجتماعی	دیوید هاروی	۳	۸.۳٪
شادکامی	آرگایل	۱	۲.۸٪
سالمندی ماندگار در مکان	پاستالان	۱	۲.۸٪
وابستگی ساختاری سالمندان	تونسند	۱	۲.۸٪
حق به شهر	لوفور	۱	۲.۸٪
طراحی بیوفیلیک	اریک فروم	۱	۲.۸٪
سالمندی موفق	بیلتر	۱	۲.۸٪
برنامه ریزی همگانی	پیتر مارکوس	۱	۲.۸٪
برنامه ریزی گفتمانی	فرانک فیشر	۱	۲.۸٪
شهر عادل	فاینشتان	۱	۲.۸٪
توسعه پایدار	باربارا وارد	۱	۲.۸٪
مشارکت مردمی	سلزینک	۱	۲.۸٪
فاقد نظریه	-	۲۰	۵۵.۶٪

شکل ۱۸. فراوانی رویکرد نظری پژوهش (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۶- مولفه های مورد مطالعه در شهر دوستدار سالمند

در موضوع شهر دوستدار سالمند، شاخص های متعددی جهت اندازه گیری وجود دارد و در پژوهش های مورد بررسی، هر محقق و نویسنده ای، از شاخص ها و پارامترهای متعددی استفاده کرده است. به همین علت جمع بندی و تحلیل آن کار بسیار دشواری است. در این خصوص معیارهای مورد قبول سازمان بهداشت جهانی در خصوص شهر دوستدار سالمند که مورد تایید اکثر محققین است را ملاک قرار می دهیم و پژوهش ها را در این قالب بررسی کنیم. بطور کلی کلیه شاخص های شهر دوستدار سالمند را می توان در دو مولفه ی کلی تقسیم بندی نمود: ابعاد کالبدی و ابعاد اجتماعی. با این شیوه به بررسی و تجزیه و تحلیل پژوهش های مورد بررسی در این خصوص می پردازیم. بررسی های انجام شده نشان داد که بیش ترین شاخص بررسی شده در زمینه شهر دوستدار سالمند در پژوهش های بررسی شده مربوط به فضای باز شهری و سپس ساختمان های عمومی و حمل و نقل بوده است و بررسی موقعیت مالی سالمندان با اهمیت مهمی که دارد اما مورد غفلت واقع شده است و کم ترین میزان مطالعه را به خود اختصاص داد. این جدول راهنما (جدول) بستر ساز تجزیه یک پژوهش به تعدادی مؤلفه قابل تحلیل است که کیفیت تجزیه و تحلیل را افزایش می دهد.

مؤلفه	شاخص	فراوانی	درصد فراوانی
ابعاد کالبدی	فضای باز شهری	۳۰	۸۳.۳٪
	ساختمان های عمومی	۲۵	۶۹.۴٪
	حمل و نقل	۲۵	۶۹.۴٪
	ایمنی تردد و امنیت	۱۴	۳۸.۸٪
	مسکن	۲۲	۶۱.۱٪
	خدمات بهداشتی و درمانی	۲۳	۶۳.۸٪
ابعاد اجتماعی	مشارکت اجتماعی	۲۲	۶۱.۱٪
	ارتباطات و اطلاعات	۱۵	۴۱.۶٪
	تکریم سالمندان و احترام اجتماعی	۱۹	۵۲.۷٪
	اجتماع پذیری اجتماعی	۶	۱۶.۶٪
	حمایت اجتماعی	۶	۱۶.۶٪
	مشارکت شهروندی و استخدام	۱۶	۴۴.۴٪
	فرهنگی و رفاهی	۸	۲۲.۲٪
	موقعیت مالی	۳	۸.۳٪

شکل ۱۹. فراوانی شاخص های مورد مطالعه در شهر دوستدار سالمند (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

۱۷- نتایج حاصل از پژوهش ها به تفکیک شهرهای بررسی شده

نتایج بررسی حاصل از پژوهش ها نشان می دهد که در تمامی شهرهای مورد مطالعه از نظر شاخص های شهر دوستدار سالمند، وضعیت مطلوب و برخوردار نمی باشد و فقط بعضی از شاخص ها در حد متوسط ارزیابی شده است. نتایج تک تک مطالعات بطور خلاصه در جدول ۱۹ قابل مشاهده است.

شهر مورد مطالعه	نتایج کلیدی
تبریز	بررسی شاخص ها نشان می دهد که ابعاد فضاهای باز و ساختمان ها و تکریم سالمندان و مشمولیت اجتماعی تا حدودی با معیار شهر دوستدار سالمند مطابقت دارند. اما در ابعاد دیگر یعنی اشتغال و مشارکت مدنی، اطلاعات و ارتباطات، حمایت اجتماعی و خدمات سلامت، مسکن و مشارکت اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار نداشته است. بطور کلی وضعیت ضعیف ارزیابی شده و تا رسیدن به سطح ایده آل فاصله زیادی وجود دارد.
رشت	برای تحقق شهر دوستدار سالمند، در بین ابعاد کالبدی، بالاترین میانگین مربوط به شاخص فضاهای عمومی و ساختمان ها است. در بین ابعاد اجتماعی، مولفه های تکریم سالمندان و شاخص های فرهنگی و رفاهی بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده است.
ساری	کلیه ی شاخص های مورد ارزیابی از وضعیت مطلوبی برای سالمندان برخوردار نمی باشد و حتی در رفع نیازهای اولیه ی آنها نیست. همچنین اختلاف معناداری بین دیدگاه سالمندان و مدیران وجود داشت..
کرمانشاه	برای تعیین اولویت هر یک از ابعاد شاخص های شهر دوستدار سالمند، شاخص های مشارکت مدنی و اشتغال، حمایت اجتماعی و تکریم سالمندان در رتبه های اول تا سوم قرار دارد.
بابل	در بین معیارهای شهر دوستدار سالمند، معیارهای فضاهای عمومی و ساختمان ها، تکریم و اجتماع پذیری سالمندان و مشارکت شهروندی و اشتغال به ترتیب دارای بالاترین امتیازها هستند. اما بطور کلی وضعیت شاخص های شهر دوستدار سالمند در شهر بابل نامطلوب می باشد.
بجنورد	نتایج پژوهش نشان می دهد که با استفاده ی سالمندان از فضاهای شهری می توان میزان امیدواری و شادکامی آن ها را ارتقاء بخشید.
کرج	معیارهای آشنایی، حمل و نقل و مسکن در وضعیت متوسطی قرار دارد. معیارهای قابل دسترس بودن، راحتی، ایمنی، مشارکت اجتماعی، مشارکت مدنی، استخدام و تامین اجتماعی در وضعیت نامطلوب و نامناسب قرار دارد. بطور کلی تجربه شهر دوستدار سالمند پایین تر از استاندارد های لازم است.
یاسوج	در بین ابعاد مورد بررسی، بعد دسترسی دارای بهترین وضعیت بوده است. بعد حمل و نقل و بعد معابر به ترتیب بدترین وضعیت را از دیدگاه سالمندان دارا می باشد. بطور کلی شهر یاسوج از نظر مطلوبیت برای سالمندان از شرایط مناسب و با کیفیتی برخوردار نبوده است.
نیشابور و عشق آباد	نتایج حاصل از تحلیل مولفه های اصلی، ۱۰ عامل کلیدی را برای تعیین ابعاد کیفیت زندگی در مناطق شهری را نشان می دهد. این امر، بیانگر چند بعدی بودن مفهوم کیفیت زندگی سالمندان بوده است و برای ارتقاء کیفیت زندگی سالمندان مناطق شهری، ضرورت توجه و اقدامات عملی در حوزه ی عوامل شناسایی شده احساس می شود.
زنجان	در شاخص حق استفاده ی مناسب از فضای شهری و حق مشارکت در محدوده مورد مطالعه وضعیت چندان مطلوب نیست. وضعیت دوستداری شهری سالمندان از منظر شاخص حق به شهر دارای وضعیتی پایین تر از سطح متوسط است.
بrazجان	بطور کلی شاخص های فضاهای عمومی (۶۶٪)، حمل و نقل (۷۵٪)، مسکن (۴۴٪)، مشارکت اجتماعی (۷۱٪)، خدمات پزشکی و بهداشت (۷۹٪) و امور فرهنگی و رفاهی (۶۱٪) در تبیین شهر دوستدار سالمند نقش دارد. شاخص های مطرح شده نقش اساسی در

شهر مورد مطالعه	نتایج کلیدی
	بهبود شهر دوستدار سالمند دارند.
تهران	شهر تهران در شاخص شهر دوستدار سالمند نمره متوسط را کسب نموده و در میان زیرشاخص های این مفهوم نیز شاخص فضاهای باز و ساختمان ها بیشترین میانگین و شاخص مسکن کمترین میانگین را داشته اند. بطور کلی هیچ کدام از معیارهای مورد بررسی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و با سطح ایده آل فاصله دارد.
شیراز	بیش از نیمی از سالمندان، کیفیت فضای عمومی شهری را در سطح متوسط ارزیابی کردند. مولفه های فضای بیرونی و ساختمان های عمومی و سپس مشارکت اجتماعی بیشترین تاثیر را بر حضورپذیری سالمندان در فضاهای عمومی شهری دارد.
یزد	نتایج پژوهش حاکی از آن است که مولفه ی ایمنی، نور و روشنایی و بافت شهری به ترتیب مهمترین مولفه های کالبدی موثر بر احساس امنیت سالمندان در فضاهای شهری هستند.
آمل	با توجه به شاخص های شهر دوستدار سالمند، مشخص شد که تنها ۳ شاخص مشارکت اجتماعی، احترام و شمول اجتماعی و مسکن، کمی از حد استاندارد فراتر رفته و شاخص های فضاهای باز و ساختمان ها، مشارکت مدنی و اشتغال، حمل و نقل، ارتباطات و اطلاعات، پشتیبانی اجتماعی و خدمات بهداشتی درمانی به حد استاندارد و متوسط نرسیده است. بطور کلی از نگاه سالمندان، آمل شهر دوستدار سالمند نیست.
اسلامشهر	نتایج نشان می دهد که رضایتمندی ساکنان از فضاهای عمومی شهری در حد متوسط بوده است.
باغستان	به طور کلی شاخص حمل و نقل دارای وضعیت بهتری نسبت به دیگر شاخص ها می باشد و شاخص ارتباطات پایین ترین امتیاز را به خود اختصاص می دهد که حکایت از آن دارد که وضعیت کلیه ی شاخص های شهر دوستدار سالمند، نامطلوب می باشد.
اردبیل	میانگین شاخص های حمل و نقل، مسکن، مشارکت اجتماعی، تکریم و تلفیق اجتماعی، مشارکت در امور مدنی و اشتغال، بهداشت و سلامت و فضاهای بیرونی و ساختمان ها از وضعیت مطلوب و مناسبی برخوردار نمی باشند. فقط در شاخص ارتباطات و اطلاعات وضعیت در حد متوسط رو به مطلوب قرار دارد.
مشهد	در بین شاخص های تحلیل شده از دیدگاه سالمندان، شاخص های احترام اجتماعی، ساختمان ها و مکان های عمومی و مذهبی در بهترین وضعیت قرار دارد هر چند که همچنان تا وضعیت ایدئال فاصله دارد. مابقی شاخص ها در حد بسیار ضعیف ارزیابی شده است. به طور کلی شهر مشهد از حد متوسط شاخص های شهر دوستدار سالمند پایین تر است و در وضعیت مساعدی قرار ندارد.
اصفهان	براساس ابعاد شهر دوستدار سالمند، محیط های بیرونی و ساختمان ها و همچنین حمل و نقل در جایگاه بهتری نسبت به ابعاد دیگر قرار دارند. معیارهای ایمنی، خوانایی و پیاده روها نیازمند تقویت جدی تا رسیدن به سطح مطلوب هستند.

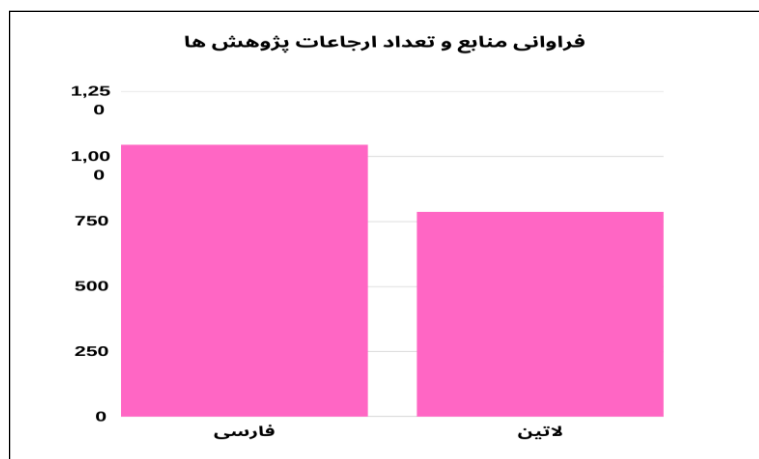
شکل ۲۰. نتایج حاصل از پژوهش ها به تفکیک شهرهای بررسی شده (منبع: مطالعات نویسنده گان، ۱۴۰۲)

نتایج	مطلوب است	مطلوب نیست	متوسط است	ارزیابی نشده	جمع
فراوانی	۰	۲۰	۴	۱۲	۳۶
درصد	۰٪	۵۵.۶٪	۱۱.۱۱٪	۳۳.۳٪	۱۰۰٪

شکل ۲۱. درصد فراوانی نتایج به دست آمده م (نبع: مطالعات نویسنده گان، ۱۴۰۲)

۱۸- فراوانی منابع و تعداد ارجاعات پژوهش ها

در پژوهش های مورد بررسی، در هر پژوهش از تعدادی منبع و ماخذ استفاده شده است. بطور میانگین در هر پژوهش از ۵۰ منبع استفاده شده که بیشتر از ۵۵ درصد از آنها فارسی و مابقی لاتین می باشد. آمار فراوانی منابع در جدول و نمودار زیر قابل مشاهده است.

زبان	فراوانی	درصد فراوانی
فارسی	۱۰۴۴	۵۷٪
انگلیسی	۷۸۶	۴۳٪
جمع	۱۸۳۰	۱۰۰٪

شکل ۲۲. فراوانی منابع و تعداد ارجاعات پژوهش ها (منبع: مطالعات نویسندگان، ۱۴۰۲)

نتیجه گیری

امروزه با افزایش جمعیت سالمندان در جامعه، نیاز به محیط های آرام و سالم، متناسب با نیاز سالمندان، بیش از هر زمان دیگری احساس می شود. برای دستیابی به یک شهر دوستدار سالمند و مقابله ی مناسب با پدیده ی پیری و بهبود کیفیت زندگی سالمندان، نظارت و اطلاع از ساختار و ویژگی های سالمندی در کشور برای برنامه ریزان و مدیران ضروری است. به همین علت پژوهشگران در رشته های مختلف بایستی پا به عرصه گذاشته و در این زمینه تحقیقاتی کاربردی ارائه دهند. این مقاله به بررسی پژوهش های مرتبط با شهر دوستدار سالمند با روش فراتحلیل می پردازد. این تحقیق بنا بر انجام نمونه گیری نبوده و تلاش محقق به بررسی کل جامعه ی آماری بوده است؛ بنابراین اهتمام محقق بر مطالعه و گردآوری اطلاعات مورد نیاز برای تلخیص و نتیجه گیری مناسب از تمامی مطالعات موجود به روش فراتحلیل بوده است و با هدف معرفی روش فراتحلیل به منزله ی ابزاری برای تجمیع و پردازش مجدد یافته ها و بررسی قابلیت آن در ارزیابی پژوهش ها انجام شد. در مقاله ی حاضر براساس کلید واژه های مرتبط با شهر دوستدار سالمند و براساس فرضیه های پژوهش و با توجه به پروتکل پژوهش، ۳۶ مطالعه که دارای شرایط علمی و روش شناختی مناسب بودند، برای ورود به فراتحلیل انتخاب شدند که از حیث کمی ناچیز بودند و این موضوع نشان می دهد که پژوهشگران توجه چندانی به بحث نیازهای سالمندان در شهر نداشتند. هرچه تعداد مطالعات به کارگرفته شده بیشتر باشد، روایی بیرونی فراتحلیل بیش تر خواهد بود؛ بنابراین با افزایش تعداد مطالعات، قطعاً نتایج دقیق تری رقم خواهد خورد. در نهایت با توجه به کمیت و کیفیت پژوهش های مورد مطالعه و با توجه به یافته های تحقیق، برخی از نواقص تحقیقات مرور شده در زمینه ی ارزیابی شهر دوستدار سالمند به این شرح است: از نظر فراوانی نوع پژوهش، به ندرت طرح پژوهشی، رساله ی دکتری و کتاب مرتبط با شهر دوستدار سالمند مشاهده می شود و این امر نشان دهنده ی کم توجهی محققین به بررسی نیازهای سالمندان در شهر می باشد. از نظر

پراکندگی جغرافیایی بیشتر پژوهش‌ها در شهرهای بزرگ صورت گرفته و شهرهای کوچک و میانی سهمی از پژوهش‌های صورت گرفته ندارند. از نظر دوره‌ی زمانی پژوهش‌های انجام شده، تعداد پژوهش‌ها اندک می‌باشد اما در دهه‌ی گذشته این تعداد افزایش یافته اما در کل کافی نمی‌باشد. از نظر فراوانی رشته‌ی علمی نویسندگان، اغلب پژوهشگران در رشته‌های جغرافیا و سپس شهرسازی تحصیل کرده‌اند و ضرورت توجه به این امر مهم در رشته‌های دیگر احساس می‌شود. از نظر بررسی چهارچوب پژوهش‌ها، بیش از ۵۰ درصد از پژوهش‌ها فاقد فرضیه و بیش از ۳۰ درصد فاقد سؤال تحقیق بودند و بیشتر از پیشینه‌ی تجربی، متغیرهایی را استخراج و آن را در قالب فرضیه مطرح کرده‌اند که موجب شده تا تحقیقات دچار ضعف نظری شوند. از منظر ماهیت و روش، برخی از پژوهش‌های مطالعه شده، دارای چهارچوب تحلیلی استاندارد نبوده و فقط در بیشتر از ۶۰ درصد از پژوهش‌ها، صرفاً به اسم روش توصیفی-تحلیلی اشاره شده است. از منظر ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند، شاخص‌هایی مثل اجتماع‌پذیری، حمایت اجتماعی و موقعیت مالی به ندرت مورد استفاده و بررسی قرار گرفته است. در بخش نظریات مطرح مورد بررسی مشخص شد که بیش از ۵۰ درصد از مطالعات متأسفانه فاقد نظریه‌ی پایه بودند و پژوهش‌هایی هم که نظریه داشتند، بیشتر صرفاً به معرفی یک نظریه پرداختند و بر پایه آن نظریه، انجام نگرفتند. همچنین با توجه به سیاست مجلات علمی-پژوهشی و دانشگاه‌ها در جذب پژوهش‌های کاربردی، بیش‌تر پژوهش‌ها به شناخت و تحلیل در قلمرو مورد مطالعه پرداختند. همچنین بیشتر پژوهش‌ها از منابع و مآخذ یکسان و با تعداد محدود استفاده کرده‌اند. استفاده از منابع و مآخذ جدید و متنوع می‌تواند برای پژوهش‌های آتی مفید باشد. پیشنهاد می‌شود در تحقیقات آتی با روش فراتحلیل در حوزه‌ی شهر دوستدار سالمند، کلیه‌ی پژوهش‌های داخلی و خارجی مورد بررسی قرار بگیرد تا دید کامل‌تری به موضوع اتخاذ شود.

منابع و مآخذ

- ۱- آرای، علی، نظم فر، حسین، عزت پناه، بختیار. (۱۳۹۹). تحلیلی بر تجربه شهر دوستدار سالمند؛ مطالعه موردی شهر کرج. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۰(۳۹)، ۷۷-۹۸.
- ۲- استبصاری فاطمه، رحیمی خلیفه کندی زهرا، نصیری ملیحه، مرادی فتح مرجان، کریمی یگانه فرانک، مصطفایی داود (۱۴۰۰). ارزیابی زیرساخت‌های حمل و نقل و فضای شهری تهران بر اساس شاخص‌های شهردوستاندار سالمند. آموزش بهداشت و ارتقای سلامت. ۹ (۲): ۱۸۷-۲۰۰.
- ۳- اسراری باسمنج، حسن (۱۳۹۷). دیدگاه سالمندان کانون‌های فعال دوستدار سالمند شهر تبریز در مورد مؤلفه‌های احترام اجتماعی، مشارکت و روابط اجتماعی، خدمات فرهنگی-ورزشی و خدمات بهداشتی- درمانی شهرهای دوستدار سالمند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
- ۴- اسلامی، شهریار (۱۳۹۶). برنامه ریزی شهری برای ایجاد شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا.
- ۵- ایران‌شاهی، ایوب (۱۳۹۴). طراحی شهری بر اساس معیارهای شهر دوستدار سالمند، مطالعه موردی: خیابان چهارباغ عباسی اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه طراحی شهری.
- ۶- ایزانلو، مرضیه (۱۳۹۹). بررسی نابرابری فضایی شهر تهران از منظر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند در سال ۱۳۹۷، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم توانبخشی و سلامت اجتماعی، گروه مدیریت رفاه اجتماعی.
- ۷- بلوایه، یعقوب (۱۳۹۰). بررسی رضایتمندی سالمندان از فضاهای عمومی شهری و ارائه راهکارهای ارتقاء و بهبود آنها (نمونه موردی: اسلامشهر)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی.
- ۸- پور جعفر محمد رضا، تقوایی علی اکبر، بمانیان محمد رضا، صادقی علی رضا، احمدی فریال. (۱۳۸۹). ارائه انگاره‌های محیطی مؤثر بر شکل‌گیری فضاهای عمومی مشوق سالمندی موفق با تأکید بر ترجیحات سالمندان شهر شیراز. سالمند: مجله سالمندی ایران. ۱۳۸۹؛ ۵(۱).
- ۹- ترقی زهره، ایلالی احترام سادات (۱۳۹۷). مقایسه نگرش سالمندان و مدیران نسبت به وضعیت شاخص‌های شهرهای دوستدار سالمند. سالمند: مجله سالمندی ایران. ۱۳ (۲): ۲۳۶-۲۴۹.
- ۱۰- جوهری، لیلا (۱۳۹۳). ارزیابی وضعیت شهر مشهد جهت تبدیل شدن به شهر دوستدار سالمند، مورد مطالعه: مناطق ۱، ۶، ۱۰، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، گروه آموزشی جغرافیا.
- ۱۱- حسین زاده دلیر، کریم، پیشنهاد اهری، رامین. (۱۴۰۲). شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر برنامه‌ریزی و طراحی شهر دوستدار سالمند (نمونه موردی: کلان‌شهر تبریز). جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۱۳(۴۶)، ۳۳-۶۰.
- ۱۲- حسینی‌قلی زاده، علی، جلوخانی نیارکی، محمد رضا، نخستین روحی، مهسا، و حاجیلو، فخرالدین. (۱۳۹۹). تحلیل مکانی و ارزیابی فضاهای شهری از منظر شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: منطقه ۶ شهر تهران). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۸(۲)، ۳۷۱-۳۸۹.
- ۱۳- حیدری، محمد تقی، محمدی، شهرام، رحمانی، مریم. (۱۴۰۰). پایش نظریه حق به شهر در بازتولید فضای شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: بافت فرسوده بخش مرکزی شهر زنجان). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۳(۱)، ۱۹۵-۲۱۲.
- ۱۴- حیدرنتاج، وحید، حاتمی، نازنین، احمدی، فریال. (۱۴۰۰). تعیین معیارهای مؤثر بر ارتقا سلامت روان سالمندان از دیدگاه بیوفیلیک (مطالعه موردی: منطقه یک شهر تهران). مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۸(۲۸)، ۲۴۳-۲۷۴.

- ۱۵- خزایی، مصطفی، امانی، مجتبی و داورپناه، مسعود. (۱۳۹۷). تحلیلی بر شهر دوستدار سالمند در ایران. جغرافیا و روابط انسانی. ۱(۳). ۸۹۰-۸۷۶.
- ۱۶- رحمتی، منصور، محمدی، چنور. (۱۴۰۱). مدلسازی معادلات ساختاری شاخص‌های شهر دوستدار سالمند کرمانشاه. جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، ۱۲(۴۳). ۱۴۸-۱۲۳.
- ۱۷- رخشانی نسب، حمید رضا، حسینی، سید علی، ستار زاده، نظام‌الدین. (۱۴۰۱). ارزیابی شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان (نمونه مورد مطالعه: شهر یاسوج). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۹(۳)، ۵۹-۸۱.
- ۱۸- رضوانی، محمدرضا، پروائی هره دشت، شیوا، منصوریان، حسین. (۱۳۹۴). سنجش عوامل موثر بر کیفیت زندگی سالمندان در مناطق شهری (مطالعه موردی: شهرستان نیشابور). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۲(۱). ۷۳-۵۱.
- ۱۹- زنجری، بهناز (۱۳۹۹). بررسی و تحلیل کیفیت فضاهای عمومی شهری با تاکید بر مفهوم شهر دوستدار سالمند (نمونه موردی: محله منتخب منطقه یک شهر شیراز)، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی آپادانا.
- ۲۰- سیدجوادی مهری، پاک فر زانبار. (۱۴۰۰). سالمندی فعال و ارتباط آن با سلامت روان در بین سالمندان مراجعه‌کننده به بیمارستان‌های آموزشی درمانی اردبیل در سال ۱۳۹۷. مجله مطالعات ناتوانی. ۱۴۰۰؛ ۱۱: ۱۸-۱۸.
- ۲۱- شرقی، علی، ضرغامی، اسماعیل، صالحی کوسالاری، فرزانه، الفت، میلاد. (۱۳۹۵). سنجش وضعیت شاخص‌های جهانی شهر دوستدار سالمند در کلان‌شهر تهران (AFC). مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای (توقف انتشار)، ۱(۲)، ۲۲-۱.
- ۲۲- شکوهی، آرمان (۱۳۹۵). برنامه ریزی ارتقاء فضاهای عمومی شهر باغستان در راستای تبدیل شدن به شهر دوستدار سالمند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه شهرسازی.
- ۲۳- شیرازی ایرائی، شقایق (۱۳۹۹). مطالعه شهر دوستدار سالمند (یک مطالعه موردی از شهر آمل)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- ۲۴- صداقتی، عاطفه، امانی، ملاح. (۱۳۹۵). ارتباط شادکامی و حیطه‌های خاص امیدواری سالمندان با میزان استفاده از فضاهای شهری. روان‌شناسی پیری، ۲(۲)، ۹۰-۸۱.
- ۲۵- غفاری گیلانده، عطا، محمدی، چنور، و داوری، الهام. (۱۴۰۱). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: شهر ساری. آمایش محیط، ۱۵(۵۶)، ۲۵-۱.
- ۲۶- غلامی، محمد، امینی نژاد، غلامرضا، بناری، خداکرم. (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند (مورد مطالعه: شهر برازجان). برنامه ریزی و توسعه محیط شهری، ۲(۵)، ۱۷-۳۰.
- ۲۷- فتاحی، فروزان (۱۳۹۷). ارزیابی تناسب شهر تهران برای تحقق شهر دوستدار سالمند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده مدیریت و حسابداری.
- ۲۸- فنی، زهره، حسین زاده، حسین. (۱۳۹۵). تبیین الگوی کالبدی شهر دوستدار سالمند (موردپژوهی: منطقه ۲ شهرداری تهران). تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، ۹(۲).
- ۲۹- قنبری، ابوالفضل. (۱۳۹۸). ارزیابی شهر تبریز از منظر شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان. جغرافیا و برنامه ریزی، ۲۳(۶۸)، ۲۴۴-۲۱۹.
- ۳۰- قنبری، ابوالفضل. (۱۳۹۸). تحلیل و بررسی شاخص‌های شهر مطلوب سالمندان (مطالعه موردی: شهر تبریز)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، موسسه جغرافیا، دوره هفتم، شماره ۱، صص ۸۱-۶۱.
- ۳۱- منافی فر، سیده فاطمه زهرا، غفاری، فاطمه، فرامرزی، محبوبه، یوسف رمکی، مرضیه، و شمسعلی نیا، عباس. (۱۳۹۹). سالمندی سالم چیست؟ تعاریف و عوامل موثر. سلامت و سالمندی خزر، ۵(۱)، ۳۴-۲۷.

- ۳۲- منتظرالحجه، مهدی، شریف نژاد، مجتبی، رجبی، مریم. (۱۳۹۷). سنجش عوامل کالبدی مؤثر بر حس امنیت در فضاهای شهری از دیدگاه سالمندان (مورد پژوهی: میدان خان یزد). معماری و شهرسازی ایران. ۹(۱). ۹۱-۱۰۵.
- ۳۳- میرچولی، الهام (۱۳۹۳). شهر مطلوب سالمندان، تطبیق شهرها با نیازهای سالمندان، انتشارات اندیشه سرا، چاپ اول. ص ۱۴۷
- ۳۴- نصیری هنده خاله، اسماعیل، رضا علی، منصور. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر مؤلفه‌های کالبدی و اجتماعی بر تحقق‌پذیری شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: شهر رشت فصلنامه شهر پایدار. ۱(۴). ۷۳-۸۷.
- ۳۵- نظم فر، حسین، شیرنیا پاريجانی، امین، شکری فیروزجاه، پری، حاتمی خانقاهی، توحید. (۱۴۰۲). ارزیابی شاخص‌های شهر دوستدار سالمند مطالعه موردی: مناطق شهر بابل. مجله آمایش جغرافیایی فضا. ۱۳(۱). ۳۹-۵۶.
- ۳۶- نظم فر، حسین، شیرنیا پاريجانی، امین، شکری فیروزجا، پری، حاتمی خانقاهی، توحید. (۱۴۰۱). سنجش و ارزیابی اثرات زیست‌پذیری شهری بر تحقق شهر دوستدار سالمند (مطالعه موردی: شهر بابل). مطالعات علوم محیط زیست، ۷(۲)، ۵۰۸۱-۵۰۷۳.
- ۳۷- نورالهی، عطیه (۱۳۹۷). بهبود کیفیت زندگی سالمندان با تأکید بر شاخص‌های شهر دوستدار سالمند، نمونه موردی: ناحیه ۳ منطقه ۱۸ شهرداری تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر قدس، دانشکده فنی و مهندسی، گروه شهرسازی.
- ۳۸- نیک پور، عامر و حسنعلی زاده. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی شاخص‌های سالمندی در نواحی شهری و روستایی ایران. پژوهشهای جغرافیایی/انسانی، ۵۲(۳)، ۹۳۷-۹۲۱.
- ۳۹- هرنندی، مینا، رفیعیان، مجتبی، صابری، حمید، شبانی، امیرحسین. (۱۴۰۰). تدوین مدل نظری شهر دوستدار سالمند با استفاده از الگوی فراترکیب. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۱(۴۴)، ۱۲۹-۱۴۴.
- ۴۰- یالپانلیان، آمنه (۱۳۹۲). برنامه ریزی محله دوستدار سالمند با رویکرد مشارکتی (نمونه موردی: محله قیطریه، تهران)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده هنر و معماری، گروه شهرسازی.

- 41-Alley, D., Liebig, P., Pynoos, J., Banerjee, T., & Choi, I. H. (2007). Creating elder-friendly communities: Preparations for an aging society. *Journal of Gerontological Social Work*, 49(1-2), 1-18.
- 42-Buckner, S., Pope, D., Mattocks, C., Lafortune, L., Dherani, M., & Bruce, N. (2019). Developing AgeFriendly Cities: An Evidence-Based Evaluation Tool. *Journal of Population Ageing*, 12(2), 203-223.
- 43-Buffel, T., Phillipson, C., & Rémillard-Boilard, S. (2019). Age-friendly cities and communities: New directions for research and policy. *Encyclopedia of Gerontology and Population Aging*; Gu, D., Dupre, ME, Eds, 1-11.
- 44- Chaudhury, H., & Oswald, F. (2019). Advancing understanding of person-environment interaction in later life: One step further. *Journal of aging studies*, 51, 100821.
- 45- del Barrio, E.; Pinzón, S.; Marsillas, S.; Garrido, F. (2021). Physical Environment vs. Social Environment: What Factors of Age-Friendliness Predict Subjective Well-Being in Men and Women? *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 798. <https://doi.org/10.3390/ijerph18020798>.
- 46- Dikken, J., van den Hoven, R. F., van Staalduinen, W. H., Hulsebosch-Janssen, L. M., & Van Hoof, J. (2020). How older people experience the age-friendliness of their city: Development of the age-friendly cities and communities questionnaire. *International journal of environmental research and public health*, 17(18), 6867.
- 47- Dora, A. V., Winnett, A., Jatt, L. P., Davar, K., Watanabe, M., Sohn, L., ... & Goetz, M. B. (2020). Universal and serial laboratory testing for SARS-CoV-2 at a long-term care skilled nursing facility for veterans—Los Angeles, California, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69(21), 651.
- 48- Fitzgerald, K. G., & Caro, F. G. (2014). An overview of age-friendly cities and communities around the world. *Journal of Aging & social policy*, 26(1-2), 1-18.
- 49- Glynn, L. (2006). A critical appraisal tool for library and information research. *Library Hi Tech*, 24(3), 387-399.
- 50-Heart, U. (2010). Urban Health Equity Assessment and Response Tool, World Health Organization, 1-53.

- 51-Jelokhani-Niaraki, M., Hajiloo, F., & Samany, N. N. (2019). A web-based public participation GIS for assessing the age-friendliness of cities: A case study in Tehran, Iran. *Cities*, 95, 102471.
- 52- Kumar, R. (2016) walk ability of neighborhoods, Lambert Academic publishing.
- 53-Miremadi, M., Bandari, R., Heravi-Karimooi, M., Rejeh, N., Nia, H. S., & Montazeri, A. (2020). The Persian Short Form Aging Perceptions Questionnaire (APQ-P): A Validation Study, *Health and Quality of Life Outcomes*, 18(1), 1-9.
- 54- Mitra, R., Siva, H., & Kehler, M. (2015). Walk-Friendly Suburbs for Older Adults? Exploring the Enablers and Barriers to Walking in a Large Suburban Municipality in Canada. *Journal of Aging Studies*, 35(4), 10-19.
- 55-OECD (2023), Elderly population (indicator). doi: 10.1787/8d805ea1-en (Accessed on 01 August 2023)
- 56-Rémillard-Boilard, S. (2020). *Developing age-friendly cities: a public policy perspective*. The University of Manchester (United Kingdom).
- 57- Rémillard-Boilard, S., Buffel, T., & Phillipson, C. (2021). Developing age-friendly cities and communities: Eleven case studies from around the world. *International journal of environmental research and public health*, 18(1), 133.
- 58-Rosenberg, D., Ding, D., Sallis, J. F., Kerr, J., Norman, G. J., Durant, N., Harris, S. K., & Saelens, B. E. (2009). Neighborhood Environment Walkability Scale for Youth (NEWS-Y): Reliability and Relationship with Physical Activity. *Preventive Medicine*, 49(2), 213-218.
- 59- Shorabeh, S. N., Firozjaei, M. K., Nematollahi, O., Firozjaei, H. K., & Jelokhani-Niaraki, M. (2019). A Risk-Based Multi-Criteria Spatial Decision Analysis for Solar Power Plant Site Selection in Different Climates: A Case Study in Iran. *Renewable Energy*, 143(6), 958-973.
- 60-Skinner, M.W., Andrews, G.J., Cutchin, M.P. (2018). Introducing geographical gerontology, in: M.W. Skinner, G.J. Andrews, M.P. Cutchin (Eds.), *Geographical Gerontology. Perspectives, Concepts, Approaches*, Routledge, London, UK, 2018, pp. 3-10
- 61- Srichuae, S., Nitivattananon, V., & Perera, R. (2016). Aging Society in Bangkok and the Factors Affecting Mobility of Elderly in Urban Public Spaces and Transportation Facilities. *Iatss Research*, 40(1), 26-34.
- 62- Steels, S. (2015). Key characteristics of age-friendly cities and communities: A review. *Cities*, 47, 45-52.
- 63- van Hoof, J., & Kazak, J. K. (2018). Urban ageing. *Indoor and Built Environment*, 27(5), 583-586.
- 64- Van Hoof, J., Kazak, J. K., Perek-Białas, J. M., & Peek, S. (2018). The challenges of urban ageing: Making cities age-friendly in Europe. *International journal of environmental research and public health*, 15(11), 2473.
- 65- Van Hoof, J., Marston, H.R., Kazak, J.K., & Buffel, T. (2021). Ten questions concerning age-friendly cities and communities and the built environment. *Building and Environment*, 199, 1-26.
- 66- Xie, Li Li. (2018) Age Friendly communities and Life satisfaction Among Elderly in urban china, *Journal Research on Aging*, Vol.1, pp.128-139.
- 67- <http://www.prisma-statement.org/>
- 68-www.who.int
- 69- <https://www.oecd.org/>